

Slavkovský les

chráněná krajinná oblast

SLAVKOVSKÝ LES

5

arnika

č.5 25 1983

- PŘÍMLUVA** Jiří Karen ————— 163
- BLUDNÝ KÁMEN** ————— 164
- U KYNŽVARTU** František Baroch
- POVÍDÁNÍ O PUŠKARÍCH** ————— 166
- Zdeněk Buchtele
- FOTOGRAFOVÁNÍ** ————— 171
- CHRÁNĚNÝCH ŽIVOČICHŮ**
- ZNÁTE NAŠE DRAVCE** ————— 172
- Mirko Hain
- VSTAVAČ PLAMATÝ** ————— 174
- Jan Harvánek
- KALOUS PUSTOVKA** ————— 176
- Zdeněk Huml
- HOŘEČEK NĚMECKÝ** ————— 177
- Stanislav Wieser
- MILHOŠTOVSKÉ MOFETY** ————— 177
- Stanislav Wieser
- ČÁP ČERNÝ** Svatopluk Šedivý ————— 178
- KADMIUM A OLOVO** ————— 180
- V LIŠEJNÍKU R.Král/J.Liška
- ZKOUŠKY STRÁŽCŮ** ————— 183
- LIŠKA OBECNÁ** ————— 184
- Šedivý/Rabštenek/Poruba
- UHelný VRCH** Stanislav Wieser ————— 187

**ZANIKLÉ STŘEDOVĚKÉ
VESNICE V ZÁPADNÍ
ČÁSTI CHKO** Pavel Šebesta

188

CÍNOVÝ PŘÍKOP

Burachovič/Wieser

182

**K VÝROBĚ ŽANDOVSKÝCH
DÓZ** Stanislav Burachovič

184

**NEJSTARŠÍ VYOBRAZENÍ
SVATOŠSKÝCH SKAL**

Stanislav Burachovič

185

Řídí redakční rada ve složení: RNDr.Jaroslav Boček,PhDr. Stanislav Burachovič, Jarmila Hůrková, prom.ped., PhDr.Vladimír Mašát, ing.Josef Královec CSc, Ellen Volavková, prom.psych.

Odpovědný vedoucí a grafická úprava: Jan Harvánek

Adresa redakce:
SPRÁVA CHKO SLAVKOVSKÝ LES
U SOKOLOVA 119/15
353 01 MARIÁNSKÉ LÁZNĚ

ARNIKA - informační a metodický list, jako nepravidelník vydává správa CHKO Slavkovský les (KSSPPop Plzeň) pro aktiv dobrovolných spolupracovníků. Neprodejná tiskovina určená pouze pro vnitřní potřebu. Tisk povolen OK ONV Cheb (T-18-75PE). Náklad 900 kusů. Uzávěrka tohoto čísla 30.května 1983.

Tisk: SLUŽBY KARLOVY VARY
Tisk barevné obálky: TISKÁRNY
SNP MARTIN

Barevná fotografie na přední straně obálky:
POROST BLATKY V SPR KLADSKE RAŠELINY-TAJGA.
Na zadní straně obálky: PIODY RAŠELINIŠTĚ
(Brusnice vlochyně a brusnice brusinka)
Fotografie Stanislav Wieser.

Jiří Karen

PŘÍMLUVA

Hájíme les

Umi hučet

Vonný vzduch

rozdává zdarma

Smrk nás střežil

Pichlavý akát

nás učil

šplhat a skákat

Okolo vsi

do klukovské

i opravdové války

nás vyprovázely stromy

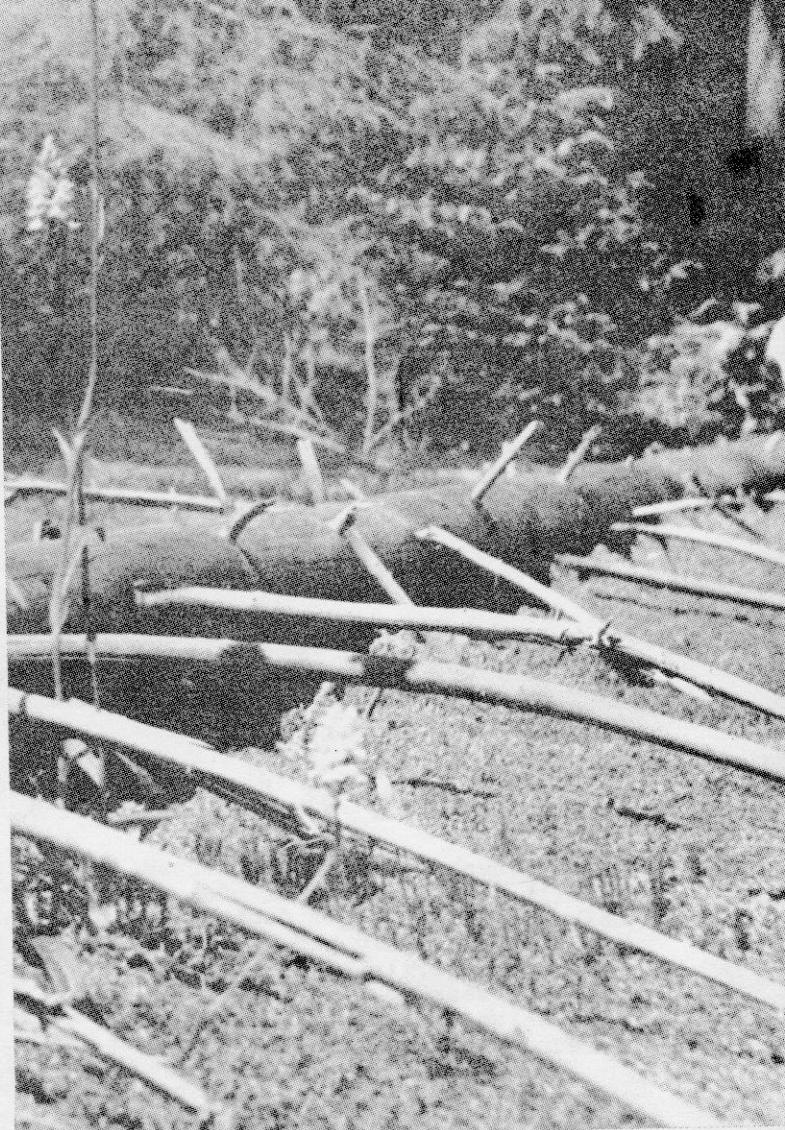
Nekácejte les

své mladosti

Strom je důkaz

věčného směrování vzhůru

Z připravované autorovy sbírky
STROMY PRICHÁZEJÍ DO MĚSTA

■ 16. července 1983 vstoupil do stavu manželského strážce ing. Petr Jiran. Touto cestou přejeme jménem naší velké ochranářské rodiny Petrovi a Daně v jejich společném životě všechno nej...

■ Koncem července 1983 byla dokončena rekonstrukce naučné stezky Kladská. Celkem bylo při rekonstrukci odpracováno 1.668 brigádnických hodin. Celému aktivity dobrovolných spolupracovníků, ale i všem přátelům Slavkovského lesa patří uznání za jejich obrovskou pomoc.

■ Ve dnech 1. až 14. srpna 1983 proběhne u Rolfova jezera již šestnáctý výcvikový tábor Mladých ochránců přírody Slavkovského lesa.

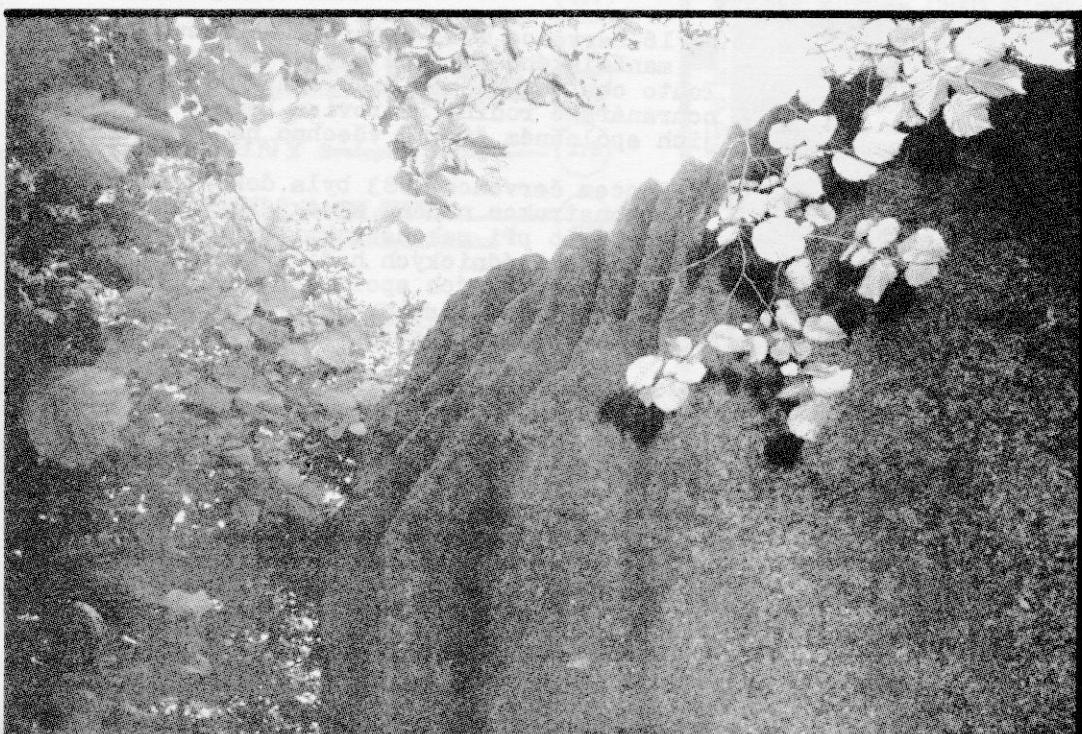
■ V příštím roce oslaví CHKO Slavkovský les 10. výročí svého vzniku. K tomuto výročí připravuje KSPPOP v Plzni vydání zvláštního čísla Arniky, na cestu po CHKO se vydá putovní výstava a "zlatým hřebem" bude vydání plakátu o CHKO.

BLUDNÝ KÁMEN U KYNŽVARTU

Kdybychom se chtěli na území, které dnes obýváme, podívat před 65 miliony lety, tedy na přelomu druhohor a třetihor, jistě bychom je těžko poznávali. V té době se totiž naše jižní a severozápadní pohraniční hory zvedaly nad hladinu křídového moře. Až koncem starších třetihor se objevila souš po téměř celém Českém masivu. Zdvihání pohraničních hor však pokračovalo, pouze některé části zaostávaly. Některé z nich dokonce znova poklesly, aby se z nich v miocénu (v mladších třetihorách) staly znova plochy vodních hladin. Byla to většinou průtočná jezera v krušnohorském předhůří. V těchto dobách zde vládlo tropické podnebí. Úmorná a dlouhá tropická vedra jen krátce střídalo období přirovnatelné vláhému dešťivému jaru. Působením chemických

TEXT/FOTO
FRANTIŠEK BAROCH

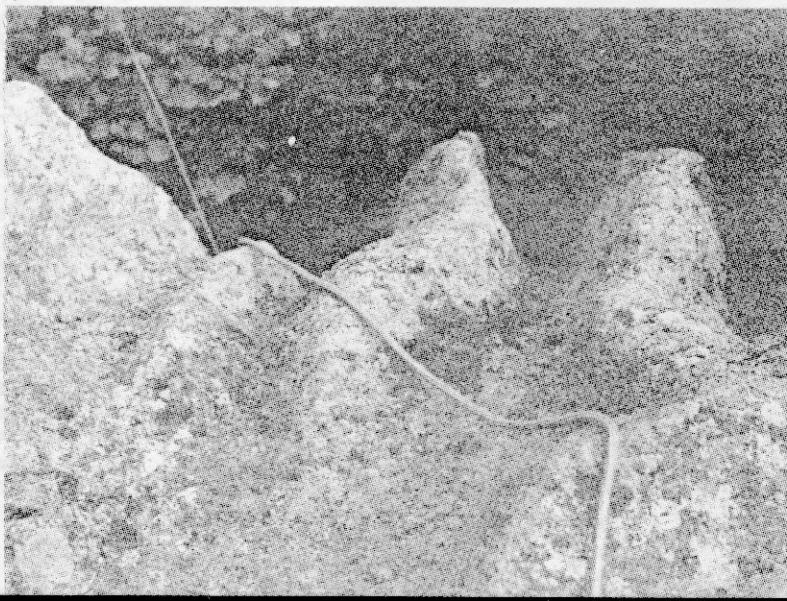
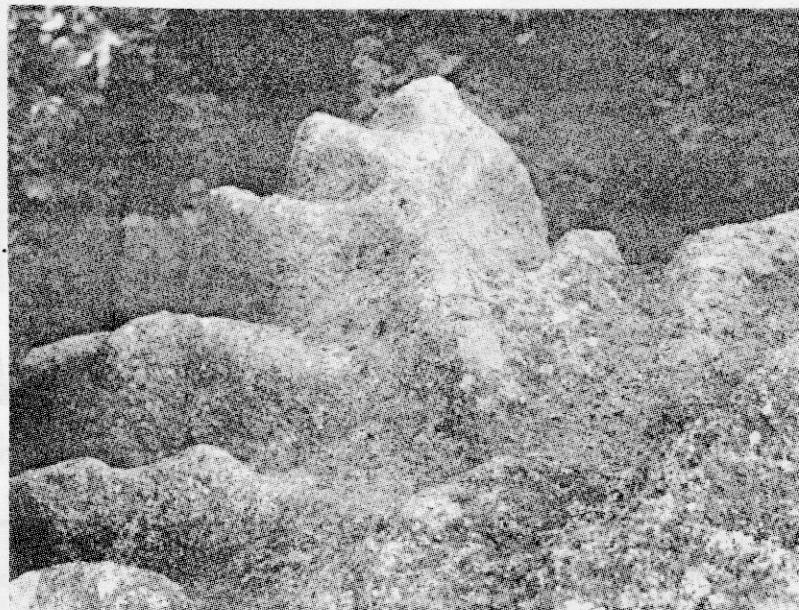
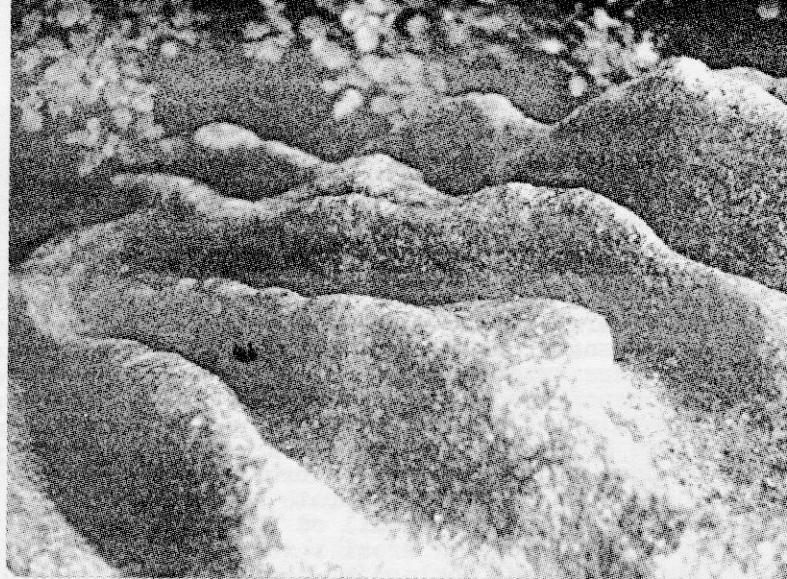

reakcí, vzniklých pod vlivem intenzivního slunečního záření a vody, nastával úplný chemický rozklad hornin. Jen křemen odolával do té míry, že se z jeho zrn stával jemný či hrubší písek. Živce se chemicky rozkládaly a přeměnovaly na jíl - kaolinit. Do propustné písčité půdy prosakovala koloidní kyselina křemičitá (neschopná krystalizace) a tvořila tak stmelením zrn pevné křemence. Působením těchto činitelů vznikaly i na takových horninách jako jsou granity (žuly) útvary, jaké dnes známe na vápencích - krasových horninách.

V dnešní době holocenu (doba poledová), kdy je podnebí v našich zeměpisných šířkách nesrovnatelně mírnější a chladnější než v tropických třetihorách, již tyto jevy u nás nepokračují. Dnes jsou časté v teplých a vlhkých oblastech (tzv. teplé humidní oblasti). Vyskytuje se např. v Bolívii, Kamerunu, Guyaně, ale i na Korsice.

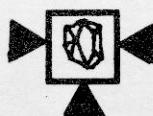
Často jsou tyto útvary nazývány pseudoškrapy, pseudolapie či pseudokras. Jsou to však názvy nesprávné. Výstižnější je např. název granitkaren apod. Název pseudo je třeba se vyhýbat, neboť v teplém humidním prostředí je vznik těchto škrapů aktivnější než vznik podobných útvarů v krasových horninách.

V naší oblasti v prostoru mezi Lázněmi Kynžvart, Starou Vodou a Žandovem se nachází ve volné krajině mnoho bludných žulových kamenů, které jsou díky solidní rudoohorské žule, z níž jsou utvorený, poměrně odolné zvětrávání. Přesto se na nich nachází právě ony krasové či "pseudokrasové" útvary. Nejvýrazněji jsou zaznamenány na balvanu u Lučního rybníka v Lázních Kynžvartu. Je to kámen o výšce 6,30 m, 12 m dlouhý a 3,5 m široký. Je rozbrázděn až 40 cm hlubokými žlábkami (škrapy), které jsou nejčastěji symetrické, ale některé

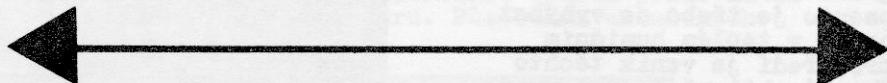
se i větví nebo spojují. Nejhļubší jsou v místech se sklonem 55° až 60°. Tento sklon byl patrně pro intenzivní činnost vody nejoptimálnější. Stejně tak bylo potřeba i slunečního žáru, proto na severní straně jsou škrapy témař neznatelné. Důkazem toho, že zde dnes tyto chemické pochody již nepokračují, je zarůstání škrapů mechy a lišejníky. V současné době tedy dochází jen k velmi pomalému zvětrávání a obrusování větry. Snad právě proto, že tento kámen je na rozdíl od ostatních chráněn proti erozi porostem, který jej obklopuje, jsou zde tyto úkazy nejzachovalejší.

Vzhledem k tomu, že jde o útvar geologický a tedy v porovnání s ostatní přírodou relativně odolný, nejsou na něm kromě stupů a čtvercové jamky (snad lúžko pro jakýsi sloupek či bod na vrcholu) jiné známky devastace. Přesto by bylo záhadno tento kámen zahrnout do těch "vyvolených", kterými jsou chráněné přírodní výtvory. Jedná se o krásný příklad terciérních geologických jevů.

POVÍDÁNÍ O PUŠKAŘÍCH

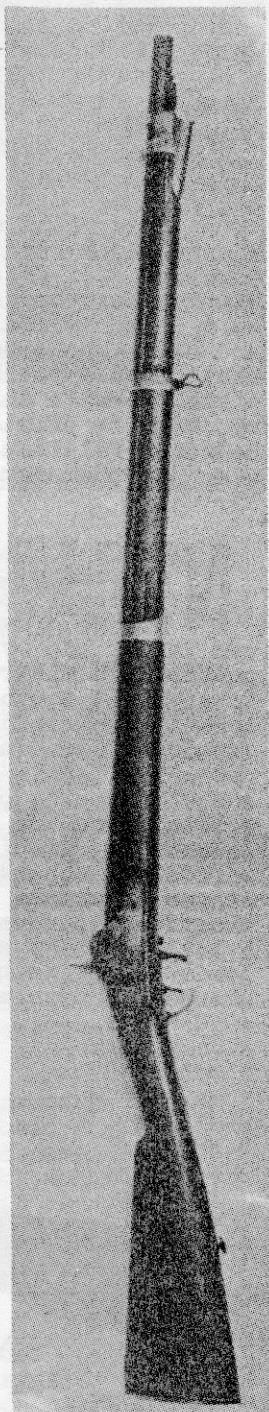
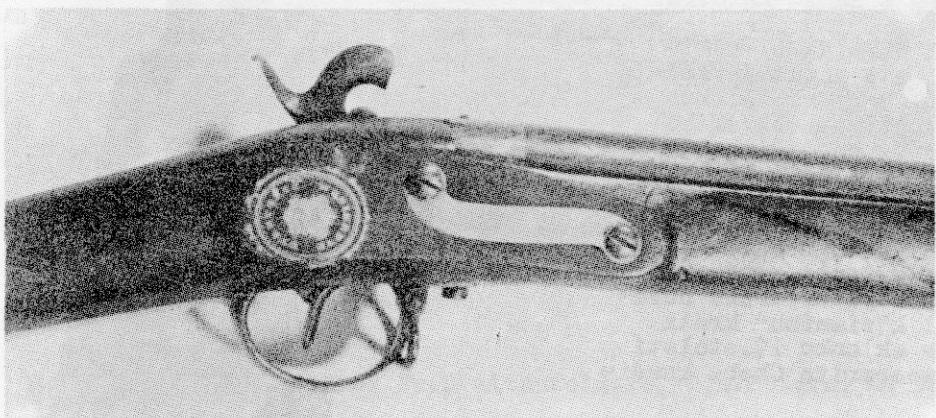
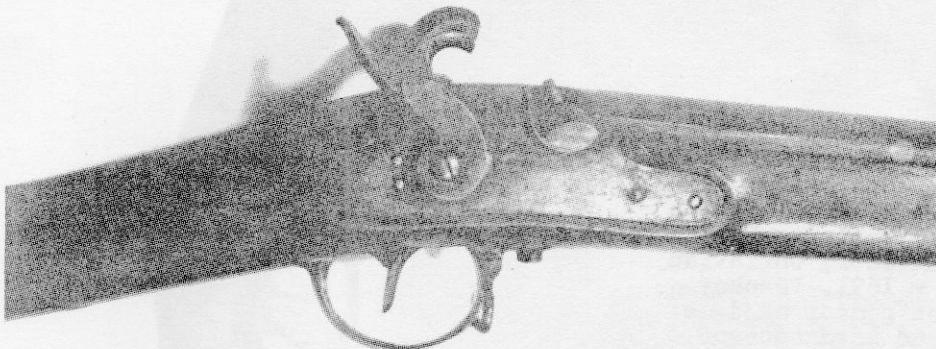
text ZDENĚK BUCHTELE

THŘICETILETÁ VÁLKA SKONČILA VESTFÁLSKÝM mírem a ten kdo se zúčastnil bojů proti Švédům a větší horlivosti, než kázala povinnost, byl odměnován. Zvláště přízní zahrnoval císař po válce všechny ty, kteří zbraně vyráběli, nebo se na výrobě alespoň podíleli.

VEDLE STRÁNKY VÝZDOBNÉ, UPLATŇOVANÉ za války a bezprostředně po ní jen ve akromných měřítkách a nyní opět kvetoucí, dochází v poslední třetině 17. století až do čtyřicátých let 18. století i u nás k pozoruhodným pokusům o technické zdokonalení zbraní. Při výrobě leteckých zbraní bylo možné uplatnit novátocké zásady snáze a rychleji, než u zbraní vojenských. Puškař nepotřeboval pro svá experimentování zdlouhavé schvalovací řízení,

Schenkova vojenská puška dělaná pro městskou zbrojnici v Mariánských Lázních
»2. pol. 19.stol.«

[foto Harvánek]

jaké bylo v armádě nutnosti, naopak v nejednom případě konstruoval nové zbraně za finanční podpory majitele panství.

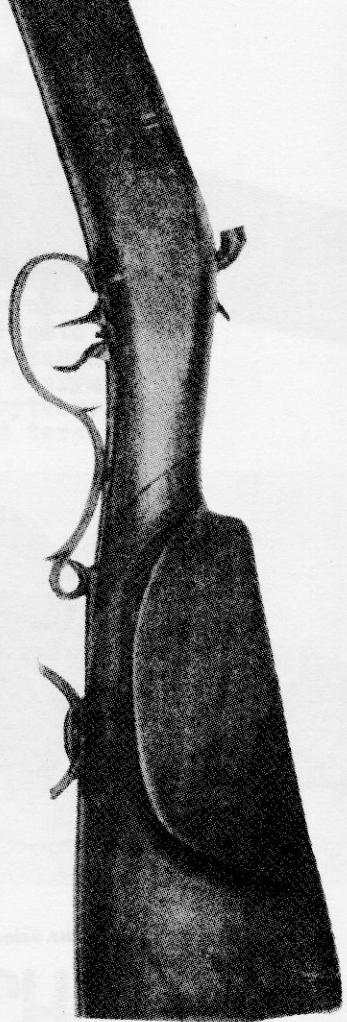
KONEC VÁLKY ZAZNAMENAL VELKÝ ROZKVĚT PUŠKAŘSKÉHO a pažbařského řemesla zvláště v Praze a v Chebu. Traditione chebského puškařství sahaly až do středověku. V dobách husitských válek provázeli chebské sbory (bojující vždy na straně císaře proti husitům) jejich vlastní puškaři. Regule cechů, vypracované podle norimberského vzoru, přikazovaly už v roce 1480: "Mistři a tovaryši..... žádného nevyjímaje, necht každý má vlastní ručnice s příslušenstvím, je na hodinu v pohotovosti tam, kde bydlí, aby se s nimi v případě potřeby dostavili na radnici, neb na jiné určené místo..." Všichni občané se museli pravidelně cvičit na střelnici v městských hradbách. Pořádaly se střelecké závody, kam směl každý "... kdož mají pušku ke střílení", jak se právě např. v pozvání na střeleckou slavnost, která se konala 22.května 1504. Tehdy měl ručnicí v Chebu opravdu skoro každý a každý z ní také střílel. Proto téhož roku musel být vydán zákaz střílení ve městě pod pohružkou pokut "...pro lehkomyслné majitele ručnic, kdož výstřelem zapalují doškové střechy domů, neb dokonce střechu kostela."

PO TŘICETILETÉ VÁLCE ZAČALY VYCHÁZET Z CHEBSKÝCH DÍLEN ručnice s krásnými kolečkovými zámky, které zdobily velmi dekorativní rytiny hustých květinových vzorů,

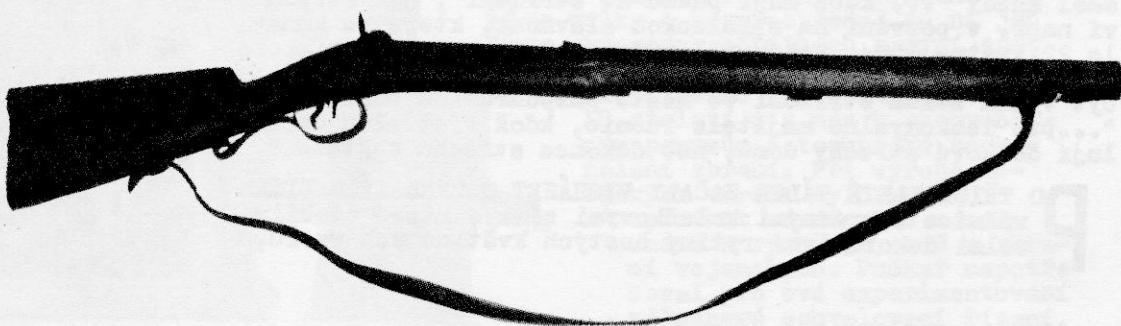
složených z tráv slunečnic, zvonků a kafriátů. Puškař Keiser nebyl jediný, kdo zdobil květinovými vzory. V letech 1627 - 1657 pokračoval Baltazar Herold, dále jeho synové Johan Georg Christian Herold v letech 1666 - 1691. Všechny jemnosti heroldovského podání najdeme ve věrné i když poněkud zjednodušené reprodukci na kolečkových zámcích chebské výroby po roce 1665, na zbraních s hlavněmi z místních dílen Kašpara a Georga Keisera, Hanse Reinera a Hanse Keinera.

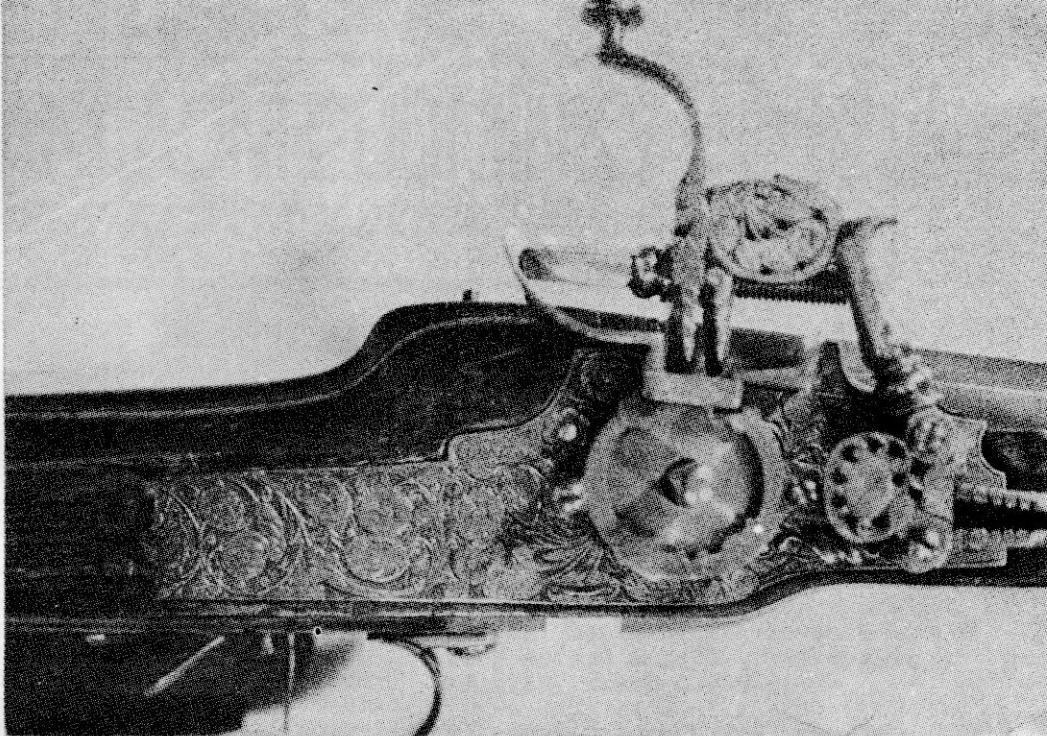
PUŠKAŘSKÉ VÝROBKY NEPŘINESLY MĚSTU jen proslulost, ale sloužily též jako reprezentační dary všude, kde bylo třeba naklonit si některého z císařských hodnostářů, nebo získat protekci ve věci důležité pro město. Je zajímavé, že v druhé polovině 16. století se v Chebu vyráběly zbraně, značené značkou městského erbu. Byly to zbraně vojenské. Chebská značka i s touto výrobou zanikla, jakmile Cheb pozbyl císařské důvěry, když se přiklonil k "zimnímu" králi Bedřichu Falckému. Na sklonku 17. století však již puškařská prosperita Chebu končila.

NEJVÍCE PUŠKAŘU NA ÚZEMÍ DNEŠNÍHO ZÁPADOCESKÉHO kraje vykazovalo Loketsko. Pracovalo zde dvacet pět řemeslníků hlavně díky lázeňskému městu Karlovým Varům, kde bylo dokonce devatenáct puškařských mistrů, kteří zaměstnávali osm tovaryšů. V tomto městě byla navíc výroba zbraní specializována (jedinné místo v západních Čechách). Byli zde navíc čtyři pažbaři s jedním učedníkem a jeden rytec pušek. Odpověď, proč Karlovy Vary byly v této výrobě na prvním místě je zcela jednoduchá. Stačí si uvědomit, že se sem sjížděla evropská smetánka, která svým zájmem o luxusní práce mistrů tuto činnost vlastně podporovala. Jednalo se převážně o lovecké pušky a párové pistole, ať již jezdcecké, či soubojové. Můžeme jmenovat alespoň nejvýznamnější výrobce - Leopolda

Lovecká perkusní kulovnice vyrobená Schenkem pro lovčího kláštera Teplá (kol. roku 1860.)

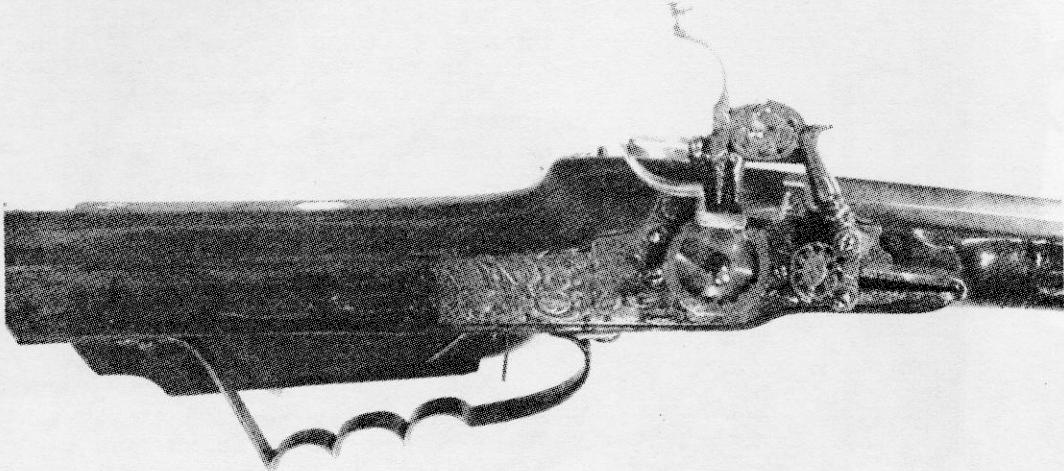
Bechera st. a mladšího, Fr.Breitenfeldera, G.E.Petera, J. Haltischweilera a rodinu Merkelů.

KOLEM ROKU 1740 SE OBJEVUJE i u karlovarských puškařů L.Bechera a jeho mladšího cestovního druha Karla Roschera křesadlový zámk, jehož zlepšení spočívalo především v umístění pera ocílky dovnitř zámkového mechanismu. Pero tak bylo chráněno před povětrnostními vlivy a zámková deska zůstávala volná.

VE STŘEDNÍ EVROPĚ MÁ NESPORNÝ PRIMÁT ve výrobě zadovek karlovarský Johan Adam Knot, syn místního podkováře. Vyučil se v dílnách, které začínaly soutěžit s pražskými dílnami počátkem roku 1711. Zbraně, které vyrobil můžeme nalézt v berlínském Zenghouse, v Drážďanech, ve velkovévodské zbrojnici v Karlsruhe, v Moskvě, v Neapoli, i v lichtenštejnské zbrojnici ve Vaduzu. U nás bývaly jeho práce ve valdštejnské zbrojnici v Duchcově a dodnes jsou ve zbrojnici na zámku Mnichovo Hradiště, v Karlových Varech a ve vojenském muzeu v Praze.

KNOT MĚL VE VARECH NÁSLEDOWNÍKA. Byl jím Josef Kašpar Peter (činný přibližně v letech 1740 - 1790), který se u Knota nejspíše vyučil. Vertikálního šroubového uzávěru (u proslulých zadovek) používal především u křesadlových pistolí, které též vyráběl. Spolu s Johanem Adamem Knotem a Isaackem de la Chaumettem je nejstarším výrobcem tohoto typu zadovky.

UPUŠKAŘI, KTERÍ VSTOUPILI v PRVNÍ POLOVINĚ 18. STOLETÍ do prvních řad české puškařské elity vidíme, že kovové reliéfy vyrábělo jen několik dílen a jejich rukopisy se nikterak nekryjí s označením na hlavních zbraní. Některé z nich příliš nápadně připomínají kremnickou medailérskou školu, jiné naznačují obchodní spojení s Vídni a Salcburkem. Úpravu zbraní převzaly dílny medailérů, cizelérů a mosazníků. Jméno puškaře uvedené na hlavni, nebo i na zámku zbraně ještě neoznačuje autora této výzdoby. Sjednotily se i parametry součástek. Kdybychom si na sebe položili kohouty kolečkových zámků pušek Pavla Ignáce Possera z Prahy, Johana Georga Poltze z Karlových Varů, lobkovického mistra Johana Lacknera z Roudnice a Marka Zelnera z Vídni (všechny z doby kolem roku 1730) zjistíme, že se jejich tvar kryje bez nejmenších rozdílů. Ozdobné detaily se mohly kupovat na ohlednávku.

Když porovnáme lovecké scény ryté na zámkových deskách, budeme mít pocit, že listujeme v jedné řadě grafických listů.

VMARIÁNSKÝCH LÁZNÍCH SI PUŠKAŘSKOU DÍLNU ZALOŽIL JAN PETR SCHENK (1813 - 1888). Jeho otec Christian pocházel ze švýcarského Bernu. Již tehdy byl uznáván jako dobrý vynálezce v puškařském směru (kolem roku 1828). Po tomto roce dochází ke stěhování na Kynžvartsko, kde je Christian Schenk zaměstnán jako vrchní pacholek u knížete Metternicha. Do Mariánských Lázní přišel J.P. Schenk těsně před svatbou s Kateřinou Eckertovou, která se konala v roce 1842. Časté stěhování mladé rodiny naznačuje, že jejich finanční poměry nebyly nikterak růžové. J.P. Schenk vyráběl v duchu své doby pušky předovky s perkusními (zápalkovými) zámky, pušky zadovky a pistole perkusní i systém Wenzel, dokonce i pušky vojenské. Některé jeho výrobky můžeme dnes najít nejen v našich sbírkách (např. v chebském a karlovarském muzeu), ale i v zahraničních souborech. V Toweru je uložena kulovnice s perkusním zámkem, která se do Londýna pravděpodobně dostala s některým lázeňským hostem. Schenkoví synové, Josef (nar. 1842) a Jan Engelbert (nar. 1843), pokračovali v díle svého otce, ale ani oni se již nedožili renezance puškařského řemesla.

ZBRANĚ SE VIRÁBĚLY V RŮZNÉ KVALITĚ A VELICE ČASTO DOCHÁZELO k úrazům při roztržení hlavně. Proto byla na návrh Hermanna Heisiga 20.11.1882 zřízena v Korutanech ve Ferlachu státní zkoušebna, kde ministr obchodu tuto zkoušebnu "...vlastoručním vypálením 68 zkoušených hlavní ministr Pino otevřel...". Teprve 9. listopadu 1891 vyšlo nařízení o povinné zkoušce střelných zbraní i v Rakousku. Zkušebny byly zřízeny ve Ferlachu, v Praze, Vejprtech a ve Vídni. Každá zbraň musela projít zkouškou, která byla vyznačena na hlavní. To velice přispělo k zániku drobných výrobců zbraní a k omezení výroby svářených hlavní. Veškeré tyto aspekty vlastně podpořily již rozbíhající se tovární výrobu střelných zbraní v Čechách.

ZÁKLADNÍ PODMÍNKY

PRO FOTOGRAFOVÁNÍ CHRÁNĚNÝCH ŽIVOČICHŮ

FOTOGRAFOVÁNÍ CHRÁNĚNÝCH A OHROŽENÝCH ŽIVOČICHO VE VOLNÉ PŘÍRODĚ SE POVOLUJE MINISTERSTVEM KULTURY JENOM V PRÍPADECH, že VYUŽITÍ PORIŽENÝCH SNÍMKŮ JE MOTIVOVÁNO VĚDECKÝMI NEBO OCHRANÁRSKÝMI ZAJMY, A TO ZA TĚCHTO PODMÍNEK:

- 1) Fotografování chráněných živočichů se povoluje jen mimo chráněná území a v chráněných územích jen z veřejných cest. Ke vstupu a práci v chráněných územích (státní přírodní rezervace a jiná maloplošná chráněná území) je nutné zvláště povolení MK ČSR nebo MK SSR. K práci v CHKO nebo národním parku je nutný souhlas správ těchto území.
- 2) Na celém území ČSR je zakázáno fotografovat na hnizdech tyto chráněné a ohrožené druhy: bukač velký, bukáček malý, cvrčilka slavíková, čáp černý, drop velký, dudek chocholatý, dytík úhorní, hvízdák euroasijský, chřástal - rod Porzana a Rallus, koliha - rod Numenius, kolpík bílý, kopřivka obecná, kulík hnědý, kvakoš noční, ledňáček říční, lelek lesní, mandelík hajní, ostráka štíhlá, ouhorlík stepní, pěvuška modrá, pisík obecný, pisila čáponohá, polák malý, potápká rudokrká, rákosník velký a ostřicový, rybák černý, rybák obecný, skalník zpěvný, modráček tundrový, sýkořice vousatá, tenkozobec opačný, vlha pestrá, volavka - rod Ardea a Egretta, zrzohlávka rudozobá, dravci a sovy - všechny druhy s výjimkou poštolký obecné, káně lesní, sovy pálené a puštíka obecného.
- 3) Ostatní chráněné druhy ptáků se mohou fotografovat na hnizdech jen v případě, že jsou již mláďata evidentně odrostlá.
- 4) Je zakázáno rušit a fotografovat letní i zimní kolonie netopýrů a vnikat do jejich zimovišť.
- 5) V chráněných územích je zakázáno stavět na rybnících a v rákosinách pozorovací a fotografické kryty.

6) Při fotografování chráněných živočichů, na které se nevztahuje bod 2/, nebude při fotografování prováděna jakákoli úprava hnizdišť a okolí fotografovaných objektů.

Zejména je zakázáno:

- a) zasahovat do vegetace v okolí hnizda, např. prosvětllováním koruny stromů a keřů, vysekáváním rákosin, trávy a pod.č
- b) měnit polohu hnizd nebo je přemisťovat;
- c) rozšiřovat, odřezávat nebo jinak ničit dutiny, nory a jiná sídla;
- d) narušovat hnizdiště, nocoviště nebo zimoviště chráněných živočichů;
- e) přidávat krotké živočichy do obsazených hnizd a nor, nebo přeneset, nebo odnášet živočichy z původních lokalit.
- 7) Po ukončení fotografování bude místo uvedeno do původního stavu a uklizeno.
- 8) Při práci v terénu bude dbáno pokynů pracovníků státní ochrany přírody.
- 9) Autor snímků je povinen na požadání předložit výsledky své práce k nahlédnutí SÚPPOP, který si vyžaduje při plném zachování autoráckých práv přednostní právo výběru snímků pro dokumentaci SOP.
- 10) Nedodržení těchto podmínek může být důvodem k postihu za porušování předpisů na ochranu přírody.
- 11) Pro fotografa požadujícího fotografovat druhy uvedené pod bodem 2/ a 3/ budou tyto podmínky specificky doplněny a upřesněny.

NA NAŠEM ÚZEMÍ MAJÍ DOPORUČENÍ
CHKOSL A POVOLENÍ MK ČSR:
ing. Stanislav Wieser a Svatopluk
Sedivý.

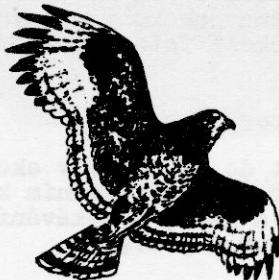

znáte naše DRAVCE

MIRKO HAIN - SÚPPOP PRAHA

Konečně se dostaváme k dravci všeobecně známému. K dravci, který je tradičním semenem sváru mezi ochranáři a myslivci:

káně lesní

Hnědé kresby na světlejším podkladu, hnědé oko, pruhovaný ocas. Mezi samcem a samicí není barevného rozdílu, přesto je každá káně jiná - existují jedinci stejně tmavohnědí, či s převládající bílou barvou po celém těle, ba dokonce čistě bílé zbarvení (aniž by se jednalo o albíny). Díky této variabilitě dochází často k záměnám - k chybnému určení.

Hnízdí na stromech. Vyskytuje se u nás celoročně, včetně migrujících jedinců ze severu v zimním období. Vzhledem k vysokému

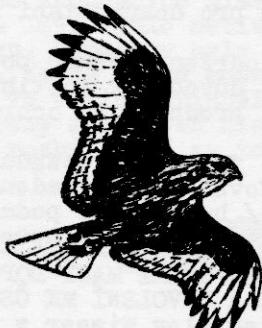
procentu myší v potravě není výrazně ohrožena jedy, pronikajícími potravním řetězcem k některým predátorům živočišné říše. Rychlé střídání myších generací během roku nedovolí nadměrné hromadění nebezpečných chemických látek v organizmu myšovitých hlodavců, na které by pak káně doplatila sterilitou nebo smrtí. Podobným způsobem si vysvětlujieme i vitalitu poštolek. Přesto v zimním období nacházíme v přírodě mezi vyšilennými nebo přiotevřenými ptáky i káni, kterou ceníme na Kčs 2.200.-

káně rousná

je u nás každoročním zimním hostem. Celkově světlejší kresby, zvláště na spodu křídel kontрастnější. Samec a samice jsou stejní. Charakteristická je kresba v ocase - jeden tmavý pruh a opeření pařátů sahající až k prstům, které se ovšem u ptáka volně pohybujícího v terénu rozpozнат nedá. Zimní výskyty u nás jsou přibližně v poměru 2 : 100 ve prospěch káně lesní. Ve své severoevropské domovině hnízdí na zemi, na skalách i na stromech. U nás nehnízdí, sazebníkem není oceněna.

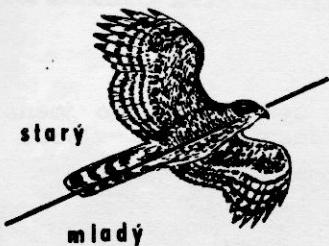

káně bělochrostá

Světlá hlava a prsa, tmavší břicho, spodek křídel též výrazně světlejší. Samec i samice stejní. U nás velmi řídkým hostem, častěji viděna na Slovensku v letním období. Název poukazuje na rozpoznávací charakteristiku - světlý ocas bez kresby. Hnízdí na skalách, na zemi, případně na stromech nejbliže od nás až v Jugoslávii, Bulharsku a Řecku. Jako ostatní káně i ona vyhledává kořist v letu i pochůzkou po zemi nebo číháním u myších dér. Ani ona není oceněna.

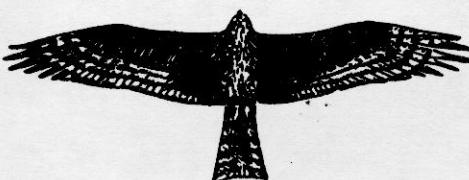
jestřáb lesní

V Československu jen relativně hojný. Jsou místa, kde je vzácností. Barevná odlišnost je způsobena stářím. Hnědi jestřábi s podélnými skvrnami na prsou jsou jednoletí ptáci, hnědošedí až modrošedí ptáci staří. Víceletí mají příčné vlnkování na hrudi. Žluté oko lety dostane oranžový odstín. Hnízdi na stromech. Tradice krvelačnosti je v současnosti živena vypouštěním polo-krotkých, uměle odchovaných bažantů do honiteb, kteří mají nepřiměřené ochranné reakce i ostatní genetické vlastnosti. Ani tento celoročně se u nás vyskytující dravec není finančně oceněn.

krahujec obecný

Mladí ptáci hnědě zbarvení, starí hnědo až šedomodří s příčným vlnkováním, které mají na hrudi už od prvního roku. Samec po stranách krku a hrudi lososový, narůžovělý nádech. Stromová hnízda ukrytá v mladších porostech jehličnatých tyčkovin. Celá polovina ulovené kořisti připadá na vrabce. Konzumuje drobných ptáků, nositelů nebezpečných pozůstatků z chemického ošetřování zemědělakých plodin, vysvětluje sterilitu krahujících vajec a jejich následný úbytek v přírodě. Ani krahujec obecný nepatří mezi dravce, kterým byla přisouzena finanční hodnota!!!

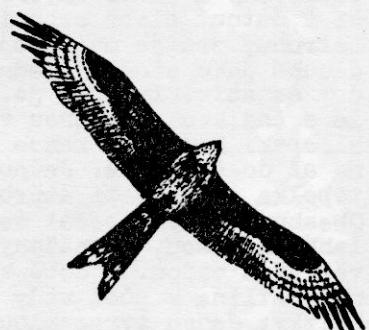
nová hnízda lunáků jsou cary igelitu, hadříky, papíry, zbytky gumy, kůže apod. Přes zimu z našich krajů odtahuje. Je ohodnocen na Kčs 3 500.-

luňák hnědý

Pár je vybarven stejně - se světlejší hlavou, tělem s hnědými odstíny a mělce vykrojeným ocasem. V Německu se vyskytuje v poslední době daleko častěji než u nás, občas zahnízdí na Slovensku nebo i na Moravě. Byl spatřen i na území Slavkovského lesa (počátkem května 1980 u Poutnova. V květnu 1982 mezi obcí Prameny a Mnichovem pozorován krátce střet káně lesní s lunákem hnědým). Součástí materiálu dotvářejícího stro-

luňák červený

Výrazně světlá, podélně proužkovaná hlava, tělo s odstíny rezavé a hnědé barvy, v ocase vždy patrné vykrojení. Sporadicky zahnízdí na Slovensku, výjimečně na Moravě. V přírodě jej spatřujeme občas v období ptačích tahů. Nejbliže Slavkovského lesa spatřen např. v květnu 1982 u silnice Marv Lázně - Stříbro). Hnízdo má na stromech, výstelkou připomíná koš na odpadky. V zimě nás opouští. Hodnota Kčs 4 000.-

VSTAVAČ PLAMATÝ

ORCHIS MACULATA L.

SYN.: DACTYLORCHIS MACULATA (L.) Verm.

DACTYLORHLZA MACULATA (L.) Soo-Bas, návrh českého nového jména

PRSTNATEC PLAMATÝ (návrh Univ.prof.RNDr.Josef Dostál - 1982)

Mezi vzácné rostliny Slavkovského lesa patří i vstavač plamatý. Můžeme se s ním setkat pouze na několika lokalitách a ani zde nás nepřekvapí takovou hojností, na jakou jsme zvyklí u jiných běžnějších rostlin. Jedná se o nízký až středně vysoký, lysý, vytrvalý, ozdobný a proměnlivý druh. V půdě setrvává prestatě dělenými hlízkami. Z hlízky vyrůstá na jaře přímá, listnatá lodyha, vyplněná dřením, v horní části načervenalá. Střídavé, oddálené listy jsou na lící tmavo zelené, výrazně tmavohnědě nebo černě skvrnité. Dolní lodyžní listy jsou podlouhle obvejčité, tupě ukončené a přecházející v úzkou spodinu. Listy ve střední části lodyhy jsou užší, kopinaté a v horní části mají tvar listenovitý.

Květní listeny jsou trojžilné, v délce květů. Přímý květní klas je zpočátku kuželovitý, později válcovitý. Uhledné, oboupohlavné, souměrné, šestičetné, jednoobalné květy mají okvětní lístky volné, světle nachové až fialové, řidčeji růžové až bělavé. Vzprímené okvětní lístky jsou skloněné k sobě. Vnější jsou trojžilné, podlouhlé kopinaté, postranní jsou vejčitě kopinaté. Klínovitě obvejčitý pysk je mělce trojlaločný, zbarvený podobně jako ostatní lístky a pravidelně nachově tečkovaný a čárkován. Přechází v dutou, slabě sehnutou ostruhu, jež je asi stejně dlouhá jako stočený, jednopouzdřý semeník. Tyčinka je srostlá s čnělkou a bliznou ve sloupek. Kvete od konce května až do července. Jednopouzdřá topolka puká šesti štěrbinami. Obsahuje značný počet velmi lehkých semen, roznášených větrem a vodou. V době květu má rostlina v půdě vždy dvě hlízky. Jednu svraskalou (loňskou) a novou, plnou, letošní.

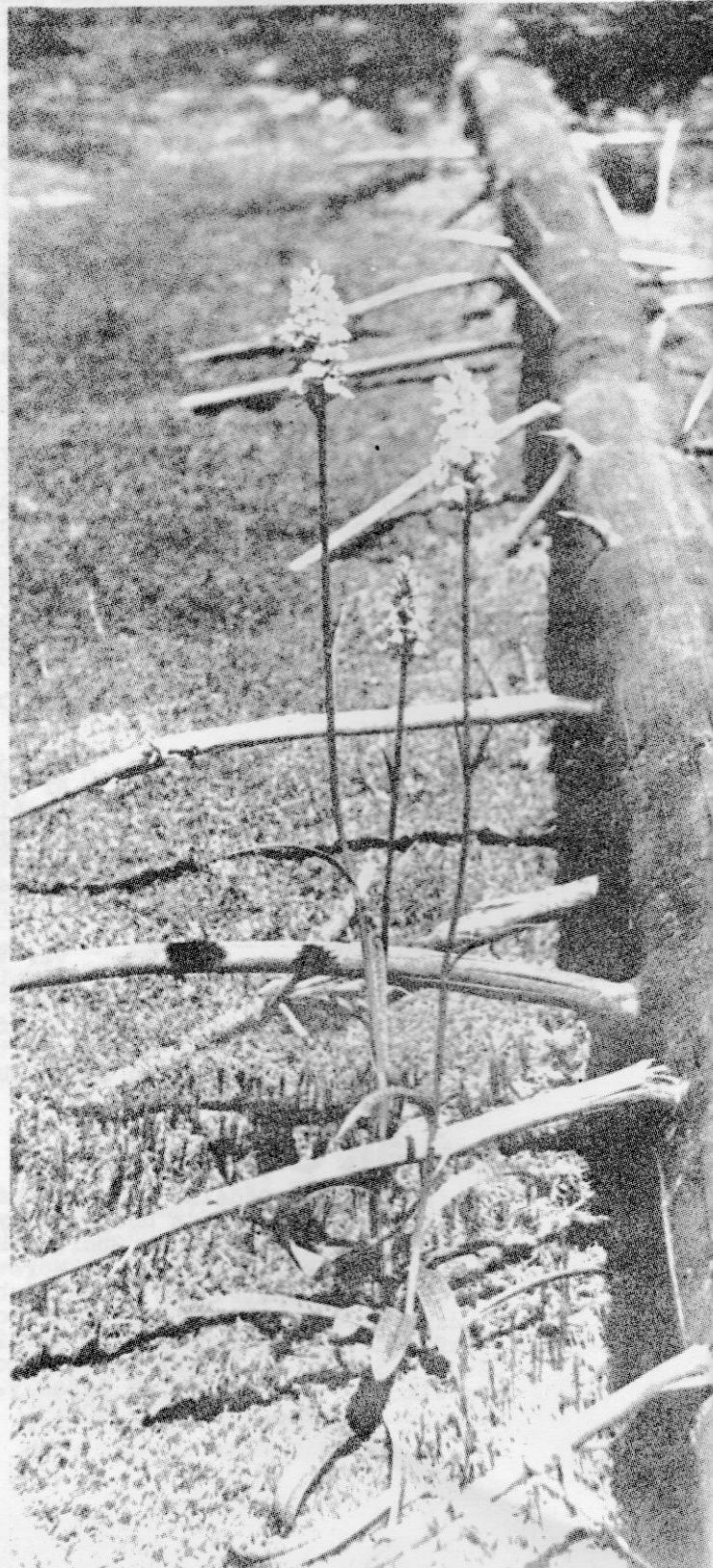
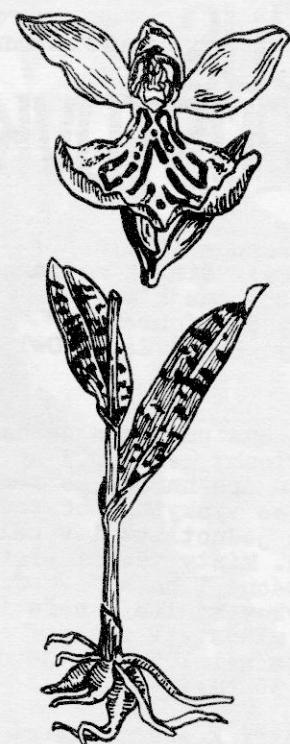

foto Harvánek

KALOUS ASIO FLAMMEUS

GAF RIE

PUSTOVKA

Asio flammeus (Pontopp.)
slovensky: myšiarka močiarna
rusky: bolotnaja sova
německy: Sumpfohreule
anglicky: Short Eared Owl

Kalous pustovka je asi 37 cm dlouhý, váží 0,3 až 0,4 kg. V tundře hnízdí na zemi. V ČSSR se vyskytuje od podzimu na tahu jednotlivě i v celých hejnech. Místy však i přezimuje a vzácně i hnízdí - příkladem je Slavkovský les a naše fotografie mládat. V rozpětí meří pustovka asi 105 cm a je dlouhá asi 36 cm.

Patří k sovám, které loví i za dne, kdežto ostatní sovy mající "ouška" loví většinou jen v noci.

foto Zdeněk Huml

Domovem je v severoevropských tundrách a stepích. Podobá se kalousovi ušatému, ale má mnohem menší hlavu a má jen krátká, většinou sklopená, a tudíž neznatelná ouška. Na hřbetě je rezavě žlutá, s podélnými hnědými a světlými skvrnami; spodina jejího těla je žlutobílá s jednoduchými tmavými proužky. Na hrudi a na bříše nemá příčné vlnovky jako kalous ušatý. Nohy a spáry má až po drápy hustě opeřené, zobák černý.

Samička snáší 4-7 vajec, na kterých sama sedí asi 27 dní. Postupně vylíhlá mládata krmí samec, kdežto samice sedí dál na zbylých vejcích.

Hlavní potravou těchto sov jsou drobní hlodavci, zejména škodliví hraboši polní, neboť pustovka se u nás zdržuje hlavně v polích v blízkosti vod. V případě hromadného rozšíření drobných hlodavců se stává, že pustovka hnizdí i v podzimním období, ba i v zimě. Finančně ohodnocena na Kčs 2.800,- (Sadzobník chráněných druhov živočichov vydaný SKNV 25.4.1974)

► hořeček německý

Hořeček německý (*Gentiana germanica*, ssp.*wettsteinii*) najde-
me vzácně např. v severovýchodní
části chráněné krajinné oblasti
Slavkovský les. Kvete koncem
léta fialovými až modravými
květy. Dřívější publikace o kvě-
teně označovaly jeho výskyt
za roztroušený. Dnes je obdobně
jako jemu příbuzné druhy v se-
znamu ohrožených, tj. prakticky
dožívajících druhů naší flóry.

foto: ing. S. Wieser

► milhostovské mofety

K vyhlášení připravený
chráněný přírodní výtvar
Milhostovské mofety se
nachází v jižní části
chráněné krajinné oblasti.
Na snímku zaplavené
mofety ve východní části
lokality.

foto: ing. S. Wieser

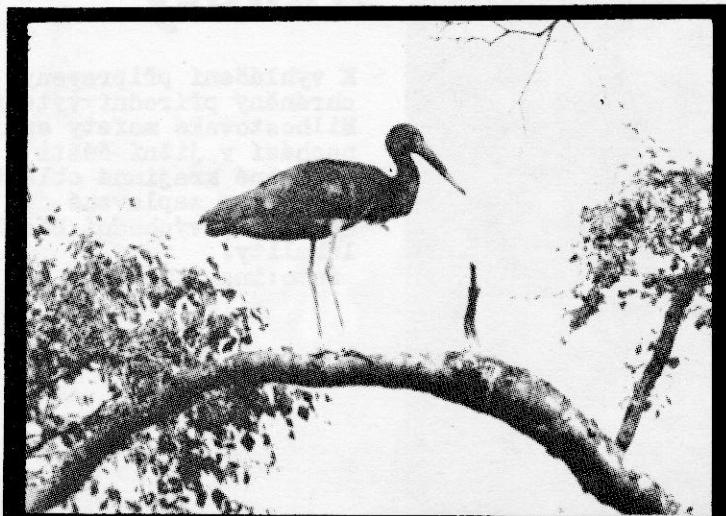
ČÁP ČERNÝ (Ciconia nigra L.)
slovensky bocian čierny, rusky čornyyj
aist, německy Schwarzstorch, anglicky
Black Stork

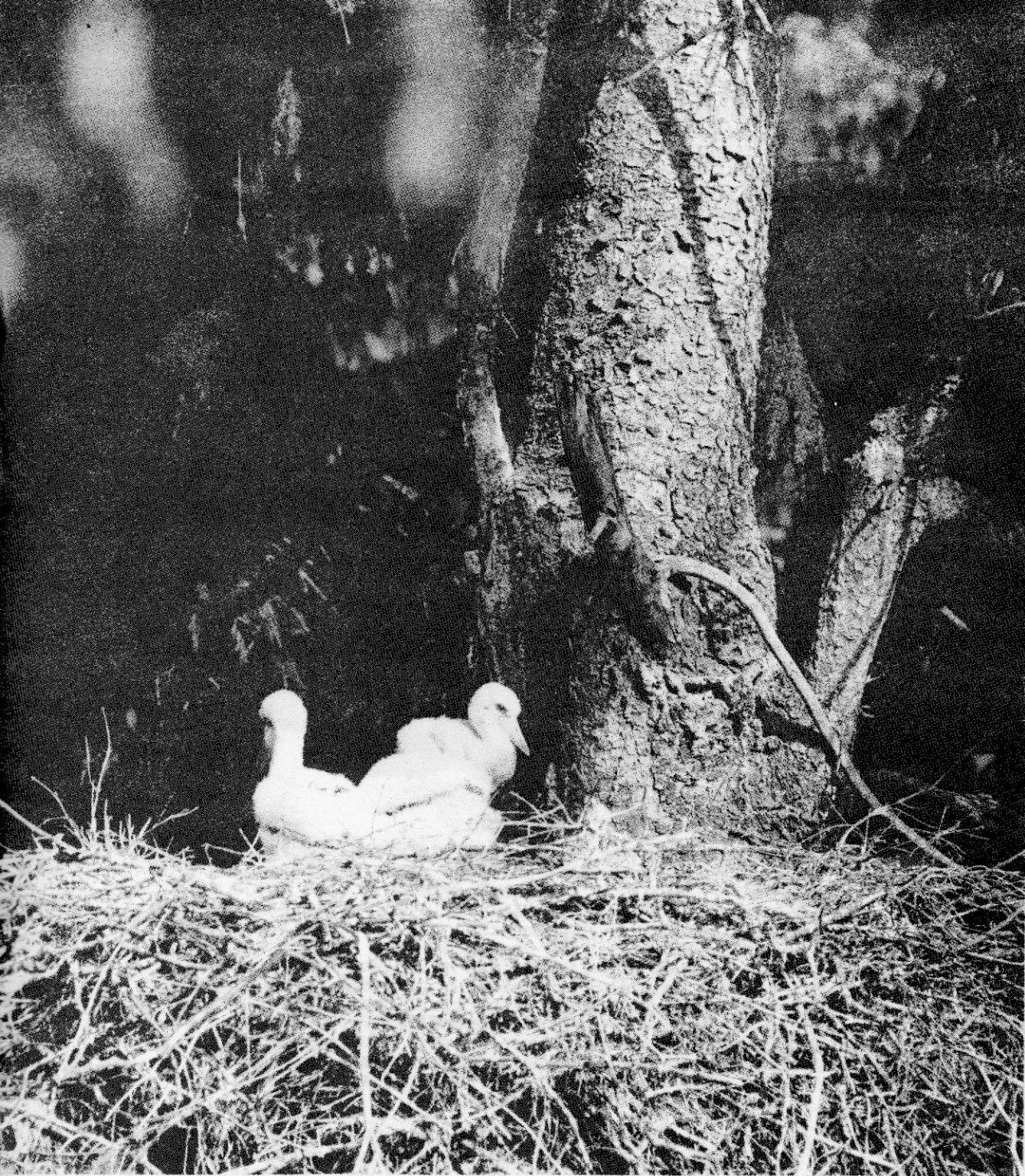
Fotografiemi Svatopluka Šedivého vám chceme přiblížit jednoho z nejvzácnějších ptáků Slavkovského lesa. Fotografie jsou zároveň jedinečným dokumentem o jedinělého hnízdiště v chráněné krajinné oblasti. V tomto roce byla vyvedena čtyři mládata.

Stavba těla čápa černého je stejná jako u čápa bílého, avšak perí má černé s kovovým leskem. Spodina křídel, konec hrudi a břicho jsou jasné bílé. Zobák i stojáky dospělých ptáků jsou tmavočervené, v zimě a na podzim hnědavé, u mládat v roce zrození zelené. Rozměry a váha (asi 3 kg) tohoto čápa jsou poněkud menší než u čápa bílého.

Jedná se o obyvatele lesů, kde hnízdí v neveliké výšce v korunách stromů, nejraději při kmenech v rozsochách větví. Nehnízdí tak vysoko jako čáp bílý a nevyhledává také blízkost lidských sídlišť. Od čápa bílého se liší také tím, že se neozývá veselým klapotáním. Rovněž jeho mládata nežadoní klapotáním, nýbrž z jejich hrdel se ozývá jen jakýsi trhavý skřek, poněkud podobný hlasu volavek.

Čáp černý přitahuje poněkud později než čáp bílý a také později zasedá na vejce, kterých snáší 4 až 5. Mládata přicházejí na svět po 36 dnech a vyspívají během 75 dnů. Pohavně však dospívají teprve ve třetím roce věku. Podobně jako čáp bílý táhne i jeho černý příbuzný zjara a k podzimu dvěma cestami (přes Gibraltar nebo Suez) a jeho zimovištěm je rovněž východní a jižní Afrika.

ČÁP ČERNÝ

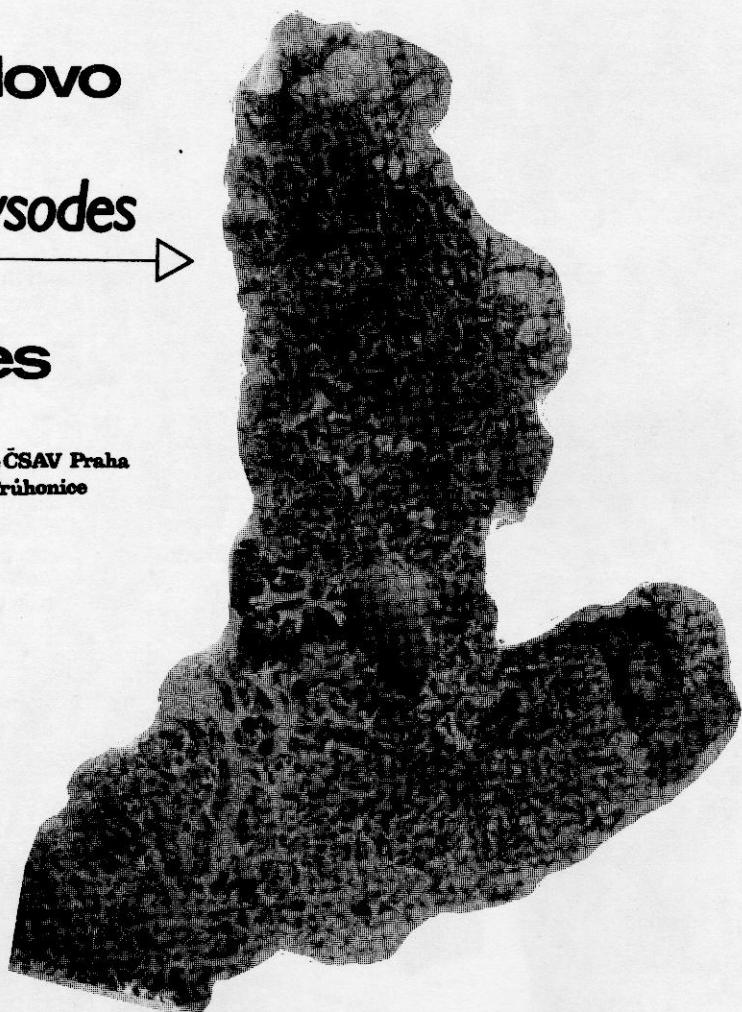
FOTOGRAFIE SVATOPLUK ŠEDIVÝ

Kadmium a olovo v lišejníku *Hypogymnia physodes*

z CHKO Slavkovský les

Ing. R. Král, CSc. = Ústav krajinné ekologie ČSAV Praha
RNDr. J. Liška = Botanický ústav ČSAV Průhonice

OTÁZKA OCHRANY A TVORBY životního prostředí se stává stále nalehloujším problémem naší současnosti i budoucnosti. Pokroková a programová myšlenka v jedné vědní oblasti může mít negativní dopad v oblasti druhé. Například zvýšení průmyslové výroby a intenzifikace zemědělství může vést ke znečištění až zamorení životního prostředí. Tuto hranici však nelze stanovit normami, které jsou výsledkem vedeckého poznání v dané fázi vývoje.

PO CELOU DOBU SVÉ EXISTENCE člověk ovlivňoval nebo přímo měnil okolí. Dlouhou dobu tento vliv nebyl natolik patrný, aby byl člověkem vnímán jako negativní nebo alespoň rušivý prvek. Člověk dvacátého století však již své životní prostředí změnil do té míry, že svou činností působí proti vlastní existenci. Kromě mnoha dalších faktorů je to především zněčištění přírodního prostředí, jenž přímo ohrožuje život nejen budoucích generací, ale též dnešního člověka. Znečištění postihuje všechny složky biosféry: ovzduší, vodu i půdu. V současné době jsme schopni ztěží zachytit a registrovat stávající stav, budoucí následky a další trendy jen těžko odhadujeme.

NEJVHODNĚJŠÍM ZPŮSOBEM PODCHYCEní současného stavu znečiště-

ní ovzduší je přímé, nepřetržité měření jeho stavu. Tento způsob má však nevýhodu v tom, že je velmi nákladný a ani při ideálních podmínkách nelze pokrýt rozsáhlější území měřením. Nás však zajímá především vliv znečištění na živé organismy v prvé řadě na člověka, ale i na rostlinnou a živočišnou složku biosféry. Proto se jako velmi vhodné jeví využití bioindikátorů, tj. organismů, jenž citlivě reagují na změny svého životního prostředí.

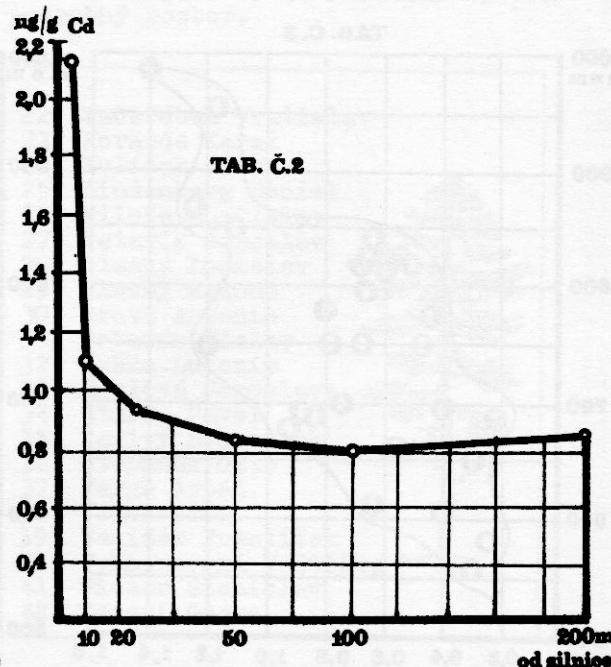
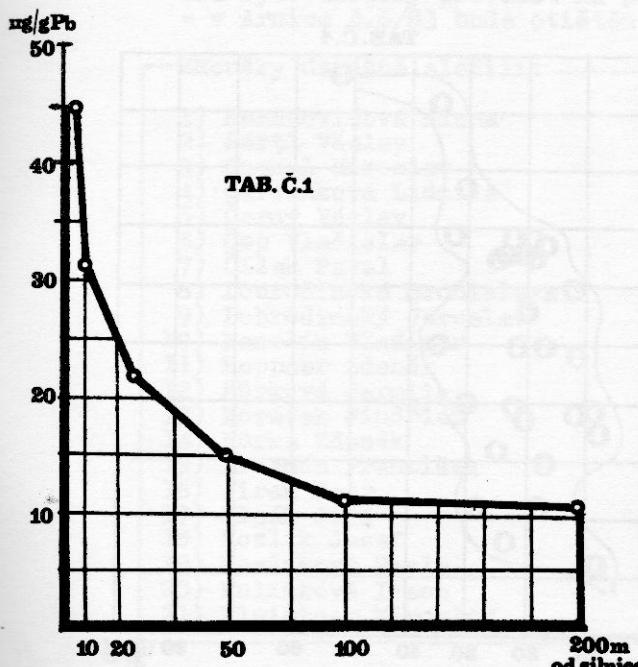
BIOINDIKÁTORŮ ZNEČIŠTĚNÍ OVZDUŠÍ existuje řada a jsou známy jak mezi rostlinami, tak mezi živočichy. Za jedny z nejcitlivěji reagujících organismů jsou považovány lišejníky. Tyto organizmy ze skupiny nižších rostlin vznikly se zúčastním rias a hub. Toto soužití je velmi staré a natolik pozměnilo obě složky lišejníků, že vytvořilo zcela samostatnou a odlišnou jednotku. Lišejníky se vyznačují některými specifickými vlastnostmi: pomalý

růst, vyhnaněná ekologie a citlivost na změny ekologických faktorů, schopnost hromadit některé látky apod. Jejich velmi důležitou vlastností je skutečnost, že přijímají živiny převážně ze vzduchu a srážkové vody. Již od poloviny minulého století je známo, že lišeňníky ustupují z blízkosti měst a průmyslových závodů. Tato skutečnost byla předmětem podrobných výzkumů a dnes je ohromážděno velké množství literatury, která se zabývá vztahem lišeňníku a znečištěného ovzduší. Taková sledování byla prováděna i v ČSSR: Plzen, Praha, Liberec, Tábor, Humpolec, Slavkovský les, Jizerské hory, Krkonoše, Ostrava, Bratislava, Malé Karpaty, Žiar n. Hronom, Jelšava, Rudnany, Šala aj. Existuje mnoho způsobů studia vlivu škodlivin na lišeňníky: mapování jednotlivých druhů, zkoumání lišeňníkové vegetace na určitém stanovišti, zjištování kvantitativního výskytu lišeňníků, laboratorní pokusy, transplantace lišeňníků z oblasti relativně čistých do míst s vysokou hladinou znečištění, zjištování obsahu některých láttek v pletivech lišeňníků apod. Byla věnována pozornost i chemickým sloučeninám: oxidu síry, fluoru, oxidu dusíku, olovu, kadmiu.

Bylo zjištěno, že lišeňníky reagují velmi citlivě na všechny zmíněné chemické sloučeniny a že jsou tedy vhodným bioindikátorem na znečištění.

JAKO NEJLEPŠÍ SE UKAZUJÍ EPIFYTICKÉ LIŠEŇNÍKY ROSTOUcí NA KŮŘE STROMU. Mezi nimi existuje škála velmi citlivých druhů (různé druhy rodu *Lobaria*, *Usnea*, *Alectoria*, *Reimalina*), středně citlivých (některé terčovky) i relativně tolerantních druhů (*Lecanora conizaeoides*, *Lecidea scalaris*, *Bacidia chlorococca*, *Buellia punctata* aj.).

VYUŽITÍ BIOINDIKÁTORU MÁ MNOHO PŘEDNOSTÍ. Je metodou nepoměrně levnější než přímá měření atmosféry, ale hlavní výhoda je ta, že se týká přímo živých organismů a jejich reakce na chemické látky - účinky jednotlivých toxických sloučenin se neštítají, ale násobí (synergismus). Z reakce citlivých organismů můžeme usuzovat na reakci jiných organismů, méně citlivých, které však mají velký význam pro člověka. Různé změny v životním prostředí můžeme zaregistrovat dříve, než dosáhnou kritického stavu - signalizují je v době, kdy je řešení ještě možné

a kdy ještě nedošlo ke katastrofě. Záleží na člověku, zda tuto možnost využije.

BIOINDIKACE MÁ VŠAK I NĚKTERÉ nevýhody. Vyžaduje znalosti biologie zvolených bioindikátorů. V současné době nejsou ještě dostatečně známé kvantitativní souvislosti. Z jediného nálezu stělky lišeňíku nelze uvažovat o způsobu znečištění ovzduší. K získání objektivních výsledků je zapotřebí shromáždit reprezentativní vzorky jak v prostoru, tak i čase.

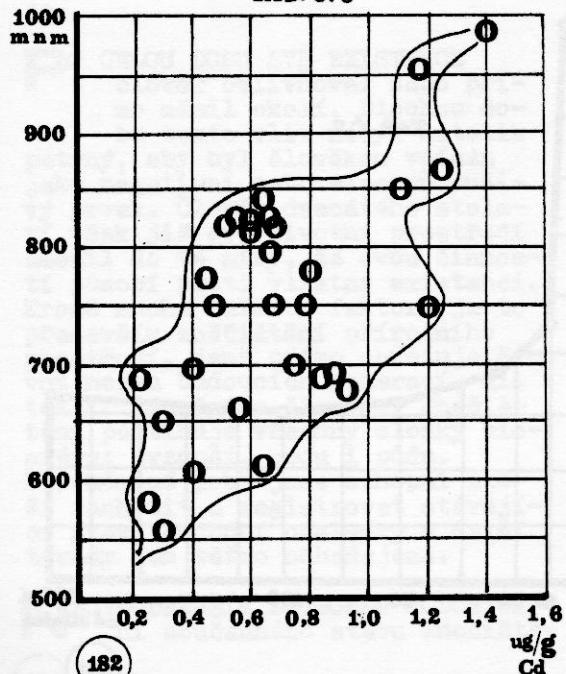
NEJROZŠÍŘENĚJŠÍ A NEJZNÁMĚJŠÍ škodlivou látkou v atmosféře jsou oxidy síry. Jejich účinky se sledují již delší dobu a jsou poměrně dobře známé. Exhalace však obsahují i další látky, které i při velmi nízké koncentraci mají toxický vliv na živé organismy. Mezi takové látky patří sloučeniny těžkých kovů, protože vynikají vlastnosti tzv. biokumulace, to znamená schopností hromadit se v živých tkáních rostlin a živočichů. Tyto sloučeniny přijímají za vzduchu, vody a půdy. Při biokumulaci se bunka obohacuje kovy proti koncentračnímu gradientu a tento pochod je obvykle

irreversibilní. Sloučeniny těžkých kovů tvoří v atmosféře aerosoly, tím se zvětšuje možnost daleké migrace. Množství aerosolových čistic je ovlivněno topografickým umístěním zdroje emisí, prostorovým uspořádáním krajiny, výškou emitoru, meteorologickými podmínkami apod. Vzhledem k možnosti dlouhého setrvání aerosolu v atmosféře, dochází ke zvýšení koncentrace kovů i na velmi vzdálených místech od zdrojů emise (Gronsko, Antarktida).

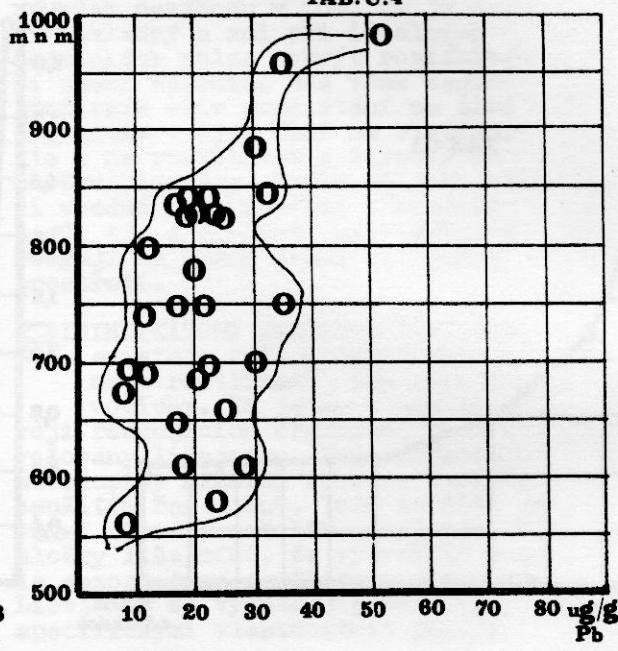
JEDNÍM ZE ZDROJŮ OLOVA V OVZDUŠÍ jsou výfukové plyny motorových vozidel. Byla sledována závislost šíření olova a kadmia v blízkosti méně frekventované silnice (Závišín - Horní Kramolín). Výsledky (tab. č. 1 a 2) ukazují, že lokality přiléhající těsně k silnici mají vysoký obsah obou kovů, který se vzdáleností kolmo od silnice prudce klesá a ve vzdálenosti do 100 metrů dosahuje hodnoty pozadí.

BYL SLEDOVÁN OBSAH KADMIA A OLOVA terčovek z téže lokality, ale z různých substrátů, rozdíl byl relativně malý. Převážná část terčovek byla odebrána během ledna až května 1983. Vzorky terčovek byly rozloženy za mokra směsi

TAB. Č. 3

TAB. Č. 4

$\text{HNO}_3 + \text{H}_2\text{O}_2$. Stanovení Cd a Pb bylo provedeno polarograficky rozpočetní voltametrií v prostředí 0,1 M HCl na impregnované grafitové elektrodě pomocí vnitřního standartu Cd a Pb.

ABY BYL VYLOUČEN VLIV LOKÁLNÍCH zdrojů znečištění, byla většina vzorků lišeňíku odebrána na lokalitách mimo jejich dohled (tab. č. 3 a 4). Zjištěné hodnoty obou kovů ve stélkách lišeňíku korespondují s nadmořskou výškou lokality, to znamená, že vrcholové partie Slavkovského lesa jsou postiženy vyšším stupněm znečištění kadmiem a olovem. Toto je pravděpodobně způsobeno tím, že množství aerosolu kadmia a olova není v atmosféře vertikálně stejnometrně rozděleno a dosahuje v určité hladině maximální hodnoty. Zdroj tohoto znečištění, vzhledem ke schopnosti daleké migrace aerosolů, může být značně vzdálený.

K PODOBNÝM ZÁVĚRŮM DOŠEL PŘI svém studiu A. Kriegel, který v letech 1976 - 1978 sledoval v oblasti Krušných hor, Slavkovského lesa, Šumavy a Písecká rozšíření epifytických lišeňíku, přičemž limitujícím faktorem jejich růstu určil imis, zatímco klimatickým podmínkám přikládá druhohradý význam. Za velmi alarmující považuje fakt, že se projevuje vliv i velmi vzdálených zdrojů znečištění. Příklad: poměry na stanovišti v Sokolovsku byly velmi podobné stanovišti v Horské Kvildě z centrální Šumavy, tj. z hřebenové partie.

ZJIŠTĚNÉ POZNATKY BY MĚLY BÝT pobídka k intenzivnějšímu studiu znečištění v nejvíce sloučeném smyslu, neboť oblast Slavkovského lesa je význačným bioklimatickým celkem.

ZKOUŠKY STRÁŽCŮ ▶ 1983 ◀

První kolo testových zkoušek dobrovolných strážců chráněné krajinné oblasti Slavkovský les máme za sebou a můžeme být spokojeni. Strážci a čekatelé, kteří tyto zkoušky úspěšně složili, jasně prokázali své vysoké znalosti a tím i dokládají, že jejich výkon strážní služby bude vysoce kvalitní po všech stránkách. Z celkového počtu 53 zkoušených aktivistů překročilo nejnižší limit 250 bodů 42 strážců, což je vynikající výsledek. Jedenáct kolegů limit nesplnilo. Hlavně vzhůru, příště to bude jistě lepší. Zbývající strážci a čekatelé budou tyto zkoušky provádět na podzim a na jaře 1984. Poslední zpráva - v Arnice č. 6/83 bude otištěn podrobný rozbor.

Zkoušky úspěšně složili:

1) Baranovičová Alena	22) Kaderábek Vratislav
2) Bártl Václav	23) Koranda Karel
3) Cuchal Miroslav	24) Kulíšek Roman
4) Červinková Lidmila	25) Lindenberg Daniel
5) Černý Václav	26) Milota Rostislav
6) Čep Vladislav	27) Peterík Jaroslav
7) Čížek Pavel	28) Plachý Ladislav
8) Dobrodinská Bronislava	29) Plachý Matouš
9) Dobrodinský Jaroslav	30) Protz Antonín
10) Hanzlík Vladimír	31) Peterík Václav
11) Heppner Zdeněk	32) Soška Lubomír
12) Hůrková Jarmila	33) Ryplová Jaroslava
13) Horáček Jindřich	34) Starka Pavel
14) Hůrka Zdeněk	35) Sedivý Svatopluk
15) Hromada František	36) Štěpánek Otto
16) Jiran Petr	37) Varga Arpád
17) Klášák Jiří	38) Víšek Jiří
18) Kozlík Josef	39) Vaníček František
19) Kozlíková Pavla	40) Výhnanovská Vojtěška
20) Kulíšková Ivana	41) Wieser Stanislav
21) Kleistner Miroslav	42) Zagoni Gejza

foto Sedivý

LIŠKA OBECNÁ

VLETOŠNÍM ROCE VZNIKLA OPĚT na celém území Slavkovského lesa nepříznivá situace ve výskytu vztekliny. Ohniska nákazy jsou rozptýlena na různých místech oblasti. Zdrojem nákazy v našich podmínkách jsou především lišky, i když v poslední době onemocnění postihlo i zvířata jiná, ale i zvířata domácí a hospodářská (krávy, psi). Přesto zůstává největším zdrojem liška obecná. Z tohoto důvodu si tohoto běžného savce Slavkovského lesa věsimme podrobněji. Základní informace jsou převzaty z vynikající knihy Otomara Rabšteinka a Miroslava Poruby "Budoucí myslivcům a ochránčům přírody" (Albatros 1982). Tuto knihu plně doporučujeme všem dobrovolným strážcům a čekatelům.

LIŠKA OBECNÁ (VULPES VULPES L.) je naší nejrozšířenější pesovitou šelmou, vyskytující se všude od nížin až do hor. Obývá nejen rozlehle lesy, ale i háje, remízky a polní honitby. Hmotnost lišek kolísá od 4 do 9 kg.

VŠEBOECNĚ MUŽEME ŘÍCI, že LIŠKA je rezavá. Barva její srsti je však tak proměnlivá, že nenajdeme dva jedince, kteří by měli stejný odstín srsti. Vlastní ton barvy záleží na pesicích (delších vrchních chlupech), protože podsada je vždy tmavošedá.

USRSTI LIŠKY SE PONĚKUD POZASTAVÍME a pohovoříme si o ni trochu podrobněji. Srst zvěře se skládá z chlupů. Bunky, ze kterých se skládají chlupy, vylučují do chlupové dutiny takzvaná pigmentová barviva, a to žluté a černé. Kombinací těchto barev vznikají pak příslušné odstíny srsti. Chybí-li pigmentové barvivo vůbec, je chlup bílý, vlastně stříbřitě šedý, protože je vyplněn vzduchem.

ULIŠKY JSOU HŘEBTNÍ PESÍKY PRUHOVANÉ, neboť v dolní části jsou rezavě žluté, střední část je světlá se stříbřitým

nádechem a špička pesíku je buď rezavá, nebo tmavá. A právě podle toho, která část oddílu pesíku převládá, určuje i její zabarvení. Proto známe světlé lišky plavé, význačně rezavé ryzky a tmavé lišky, takzvané uhlířky. Lišky přebarvují dvakrát do roka. Ocas lišky nazýváme ohánkou, která končí chomáčkem bílé srsti, takzvaným květem. Ostatní názvy těla jsou: slechy(uši), čenich, zbraně-kly (zuby), tlapka, prsty s drápy. Chrup má stejný počet zubů jako u vlka. Špičáky nazýváme kly a nápadným stoličkám, v horní čelisti čtvrté a v dolní páté, říkáme trháky. Tlama se myslivecky nazývá mordou.

TAK JAKO VŠECHNY PSOVITÉ ŠELMY má i liška na tlapkách pachové žlázy, vylučující zvláštní látku, která ve stopě dlouho drží a zanechává u každého jedince osobitý pach. Podle tohoto pachu se orientují členové rodiny nebo slouží k přivábení druhu jiného pohlavní. Kromě toho na horní části ohánky u kořene je ještě žláza, tedy fialka, která hlavně v době kankování vylučuje páchnoucí mazlavou látku. Ta se otírá při pohybu lišky o větvičky a trávu a prozrazuje každý pohyb partnera. Stopa lišky je podobná stopě psa. Je však podélnější a hlavním rozlišovacím znakem je, že oba prostřední prsty jsou nápadně předsunuty a drápy směřují k sobě.

PŘI NORMÁLNÍ CHUZI, tj. při mírném poklusu, kladě liška zadní běhy do běhu předních. Proto říkáme, že liška čáruje. To je také podstatný rozdíl celkového obrazu stopy psa a lišky. Stopa lišky jsou téměř v jedné rádě za sebou, šlépěje psa jsou vychýleny do stran, takže jeho stopa je klikatá. Trus liška ráda ukládá na vyvýšená místa, jako na krtiny, hromady kamení a podobně.

KROMĚ PÁRENÍ A DOBY, KDY PEČUJE o mládata, žije liška samotářsky. Je velmi bystrá a ostrážitá. Má výborně vyvinut čich, ale i zrak. Před člověkem má přímo panickou hrůzu. Přes den za teplého počasí vylehává liška v houštích nebo na skalách, za špatného počasí většinou v noře. V zemi si vyhrabává brloh, ale ráda využívá

různých přirozených skrýší. Mnohdy zabere brloh i jezevci, kterého svou nečistotou bud vypudí, nebo přinutí, aby si vyhrabal brloh stranou od lišky. Hrabe-li liška brloh sama, pak do něho vedou mimo hlavní nory i nory vedlejší, kterými by v případě nebezpečí mohla uniknout. Na konci nory si upraví větší prostor zvaný komora (u jezce kotel), vystlaný trávou a mechem, kde přespává. Otvor do nory se nazývá oko nebo vsuk. Používaným norám myslivci říkají, že jsou vyjezděné. Mnohdy má liška v polích i nouzové brlohy.

LIŠKA LOVÍ PŘEVÁZNĚ V NOCI. Její hlavní potravou jsou drobní hlodavci. Mimoto požírá i brouky, hlemýžď, deštovky, občas i ovoce. Přirozeně že nepohrdne ani většími obratlovci, jako zajícem, bažantem nebo i srnčetem. Mávli dostatek drobných hlodavců, pak má prakticky dostatek potravy a ojinou kořist se nezajímá. Zdravé a silné zvěře se zmocnuje spíše náhodně. Její kořisti jsou však nejčastěji nemocné nebo poraněné kusy. Zajíc se třeba spokojeně paství za přítomnosti lišky, ovšem dělí-li je bezpečná vzdálenost.

VZIMNÍCH MĚSÍCÍCH MŮŽEME ČASTO lišky zastihnout v polích u stohu, kam se stahujují za hraboši, a ne proto, aby ve vsi loupily slepice. V době krmení mláďat podniká liška i výpravy za drůbeží, přimstože se člověka velmi bojí. Celkem můžeme říci, že užitek lišky převládá nad jejími škodami. Vždyť to, že ročně každá liška uloví 4-5 tisíc hrabošů, je pozoruhodné číslo. Tito hraboši, zahubení jedinou liškou, by se za rok rozmnožili na 25 000 kusů. Každý myslivec by si měl udržet stav lišek ve svém revíru na únosné výši, aby byla dodržena biologická rovnováha v hojnité.

PÁŘENÍ LIŠEK (KAŇKOVÁNÍ) ZAČÍNÁ v lednu a trvá až do konce února. V této době můžeme vidět, jak několik lišáků pronásleduje jednu lišku a mnohdy dochází mezi nimi ke rvačkám. K vlastnímu páření dochází uvnitř nory. Zde také vrhá liška v dubnu 3-8 mláďat, která jsou dva týdny slepá. Koží je asi 6 týdnů. Poslední týden je však už příkrmuje masitou potravou, kterou jim zpočátku vyvrhuje natravě-

nou. Později jim už přináší chycenou zvěř nebo různá zvířata.

VTÉTO DOBĚ NAPÁCHAJÍ LIŠKY NEJVÍCE ŠKOD, protože se odvážují i do kurníků. Za několik týdnů po vrhu vylézají liščata před noru, kde si hrají a vyhřívají se na slunci. V případě, že má liška dojem nebezpečí, přenáší liščata jinam. Mládata zůstávají v norě až do konce léta, kdy rodinu opouštějí a osamostatňují se. Nočnímu štěkání liščat říkají myslivci kamžení.

LIŠKA NEMÁ KROMĚ PSA A ČLOVĚKA v přirodě přirozených nepřátel. Velkým nebezpečím jsou však různé choroby, po nichž stavu lišek značně prořídnu. V současné době je liška nebezpečná jako přenašeč vztekliny. Nemoc se hlavně projevuje ztrátou plachosti. Proto pozor na lišku potulující se v blízkosti obydli. Na uhnulané lišky nikdy nesahejte holou rukou. Každý případ nalezené uhnulané lišky musí být hlášen mysliveckému hospodáři, nebo profesionálnímu strážci CHKO SL a nejbližšímu veterinárnímu oddělení.

DALŠÍM ONEMOCNĚNÍM, KTERÉ lišky často pronásleduje, je takzvaná prasivina. Způsobuje ji drobný roztoč zákožka svarobová, který žije v pokožce postižených zvířat. Nemocné kusy poznáme podle toho, že značná část těla je bez srsti. Takto postižené ulovené lišky je nutné zakopat nebo spálit. Lišky je povoleno lovit po celý rok.

v čerku

v poklusu

ve skoku

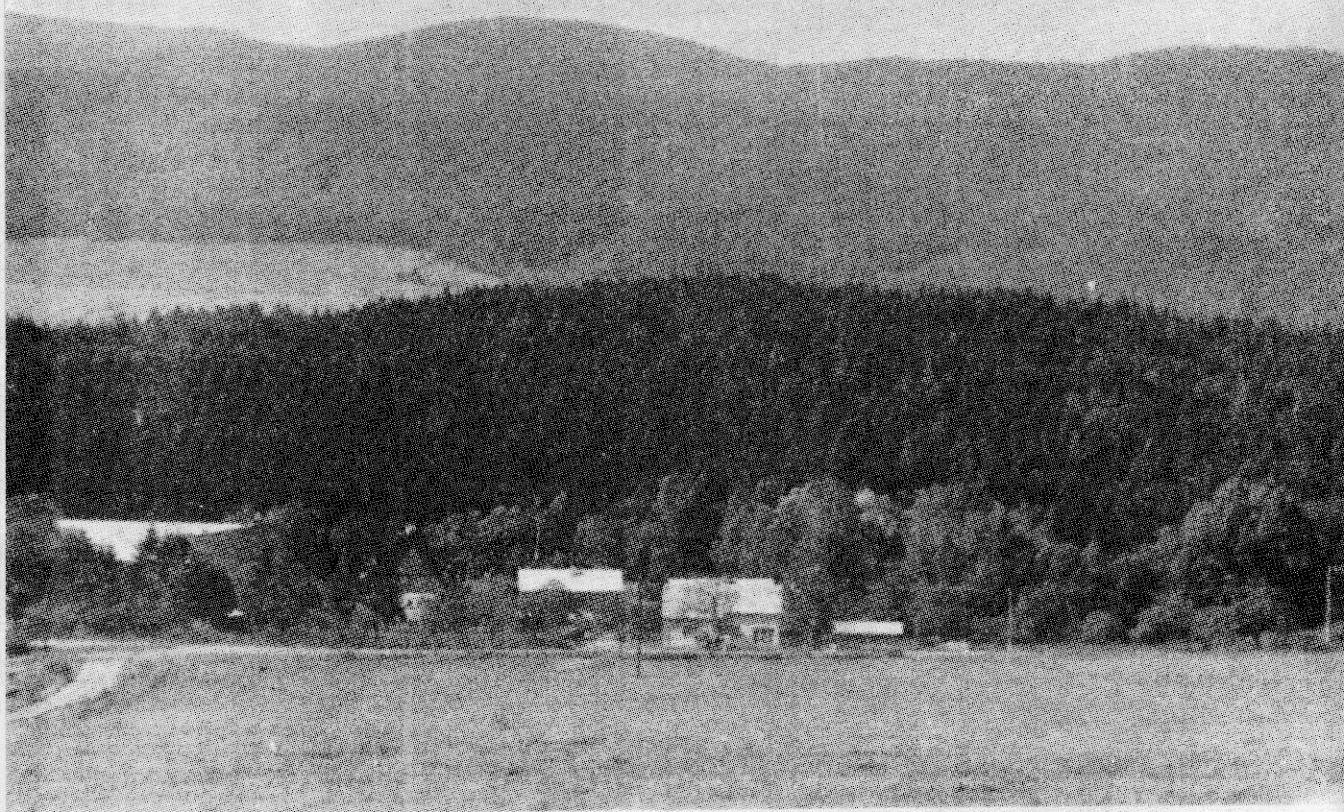
v úprku

UHELNÝ VRCH. Typická krajina Karlovarská s pozadím Krušných a Doubských hor. Název vrchu napovídá, že zde bylo těženo uhlí. Stopy této činnosti jsou ještě patrné na samotném kopci i v jeho okolí. Záleží na posouzení zbyvajících zásob uhlí a hospodárnosti jejich těžby - v případě kladném z hlediska energetické ekonomie bude tato význačná a charakteristická část chráněné krajinné oblasti Slavkovský les přeměněna v technologické území. Při současných a zejména budoucích metodách těžby nezůstanou po ní jen nenápadné stopy, jaké dnes po té minulé činnosti mnohý nezasvěcený návštěvník ani nepostřehne.

(Text a fotografie: Ing. Stanislav Wieser)

ZANIKLÉ STŘEDOVĚKÉ VESNICE V ZÁPADNÍ ČÁSTI SLAVKOVSKÉHO LESA

PhDr.
PAVEL ŠEBESTA
CHEBSKÉ MUZEUM

HLAVNÍM HISTORICKÝM PRAMENEM ke studiu středověkého osídlení Slavkovského lesa a přilehlých údolí je nejstarší z 52 lenních knih leuchtenberského panství, uložených ve Státním archivu v Mníchově. Poprvé ji publikoval Gradl 1888, podruhé Völk 1955, který ji nově datoval do let 1396-1399 oproti dřívějšímu určení do let 1360-1370. Tato lenní kniha obsahuje na Fol. 23-28 dva seznamy leuchtenberských vesnic v někdejším Loketsku a Chebsku a soupis majetku dalších osob ve všech vesnicích sledovaného území. V textu se vyskytují jména vesnic, zaniklých již ve středověku: Leben, Hermannsgrün, Wolfshartsgrün a Schwarenbach. Antonín Profous (1957, IV. díl str. 346) uvádí ještě ves Tolling (1392 přísluší hradu Boršengründnu, 1430 dává král Zikmund Hanušovi Hanýngrovi statky Liebenau a Tollingen v manství) a Pinternagarten (1951; III. díl, str. 361).

PRVNÍ Z VÝŠE JMENOVAÑÍCH SEZNAMŮ obsahuje 11 vesnic v povodí Petružího potoka (Krottenbach),

t.j. v nejzápadnější části Slavkovského lesa a na jeho úpatí. Druhý seznam obsahuje 35 vesnic položených jednak na břehu Ohře v údolí Kynšperku, jednak ve východní části sledovaného území. Oba seznamy se překrývají pouze ve jmenování čtyř vesnic:

Fol.24v.	Fol.25	dnešní název
Arnolczgrün	Arnsgrün	Arnoltov
Fronaw	Fröhnew	Vranov
Ebenöd	Ebenöde	Rovná
Schonlint	Schnöllind	Krásná Lípa

VE SLEDOVANÉ ČÁSTI SLAVKOVSKÉHO lesa bylo tedy na konci 14. stol. 25 leuchtenberských vesnic, z nichž 4 ještě v průběhu následujícího století zanikly. Jsou to Leben, Swerczenbach, Hermansgrün a Wolfhartgrün. Jejich lokalizace a identifikace, jak vyplýnula z terénního průzkumu v letech 1979-1981, z kritického studia leuchtenberské lenní knihy I (fotokopie Hauptstaatsarchiv München 1981) a map kynžvartského panství (St.A.Klatovy) a sokolovského (St.A.Zlutice), je takováto:

LEBEN

V LEUCHTENBERSKÉ LENNÍ KNIZE SE vykazuje 1x v seznamu na Fol.25 (Folkl 1955, 346) v řadě mezi vesnicemi Březová (Preysa), Kamenice (Steinpach), Leben, Vranov (Fröh-

nau). Její druhý výskyt je k roku 1542 (Gradl 1888, str.272).

TIERÉNNÍM PRŮZKUMEM 22.9.1981

Zjištěny pozůstatky ZSO ca 1500 m V od Rovné v údolí Psího potoka (Hansbachu) v poloze Böhlzelerang (mapa sokolovského panství z r.1897, St.A.Zlutice, fond 40). V lese mezi cestou a potokem jsou v délce 400 m výrazné pahorky a deprese, pozůstatky cest a mezí. ZM 11-23 Sokolov, 40 mm od Z a 165 mm od J s.č.

SCHWARZENBACH

V LEUCHTENBERSKÉ LENNÍ KNIZE se vyskytuje 5x, součet dvorů ze všech zmínek (pakliže jsou současné) je 17, z toho 11 pustých. Pořadí jmen v jednotlivých zmínkách je toto:

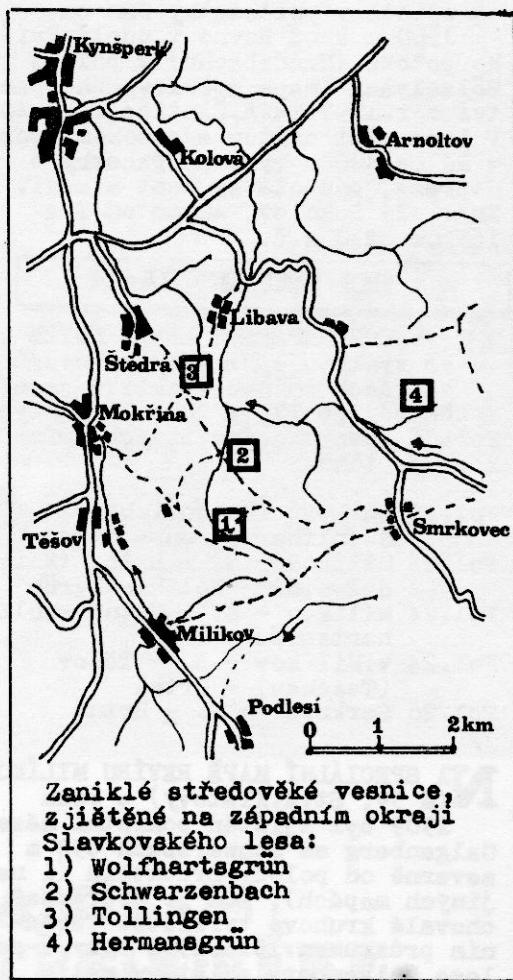
- Fol.23 Smrkovec(Schönficht)-S.Wolfhartsgrün - Brtná
- Fol.24 Milíkov - S. - Brtná (Zeidelweid) - Wolfhartsgrün
- Fol.24 Milíkov - S. - Brtná - Wolfhartsgrün
- Fol.24 v.Milíkov - S. - Těšov (Teschau) - Brtná
- Fol.26 Smrkovec - S. - Brtná

NA SPECIÁLNÍ MAPĚ REVÍRU MILÍKOV (M 59, St.A.Klatovy) z roku 1909 byl zjištěn pomístní název Galgenberg am Schwarzbach 650 m severně od polohy Brucktein (i na jiných mapách), kde je dobře zachovalé kruhové tvrziště. Terénním průzkumem 15.9.1981 byly v poloze Galgenberg zjištěny zatím tři pravděpodobné objekty a plužina. ZSO Schwarzenbach lze tedy s určitou pravděpodobností lokalizovat 2 km V od Mokřiny ZM 11-14 Cheb, 125 mm od V a 85 mm od J. s.č.

WOLFHARTSGRÜN

V LEUCHTENBERSKÉ LENNÍ KNIZE se vyskytuje 4x, součet dvorů 8, z toho 4 pusté, a mlýn. Pořadí v jednotlivých zmínkách:

- Fol.23 Schwarzenbach - W. - Brtná (Zeidelweid)
- Fol.24 Brtná - W.
- Fol.24 Brtná - W. - Smrkovec (Schönficht)
- Fol.24 v.-Krásná Lípa (Schönlind) - W. - Arnoltov(Arnoltzgrün)

PŘI IDENTIFIKACI SOUSEDÍCÍCH vesí Schwarzenbachu a Wolfhartsgrünu není vyloučena možnost zámeny, protože keramický materiál zde nalezený odpovídá částečně i druhému existujícímu datu Schwarzenbachu 1492 (Profous IV/1957, str.58). Do této místa "1/4 hod. od těšovského kruhového valu" umisťuje Schwarzenbach i Alberti (1904, str.53), což přebírá i Gnirs (1932, str.506).

VTOMTO ÚDOLÍ BYLY TEDY ZJIŠTĚNY dvě zaniklé vesnice a mezi nimi na potoce "Schwarzbach" (?) 5 zaniklých rybníků, 2 terasy 6x100 m a kruhové tvrziště o 16 metrech.

HERMANSGRÜN

NENÍ V SEZNAMECH LEUCHTENBERSKÉHO majetku, jinde se v lenní knize vyskytuje na 3 místech: jednou jako pustý, jednou se uvádí 8 dvorů. V jednotlivých zmínkách se vyskytuje v pořadí:

Fol.23 v. Žitná(Roggendorf)-Hermansgrün

Fol.23 samostatně

Fol.24 v. Podlesí(Markusgrün)-H.-Týmov (Tiefengrün)

VESNICEMI ŽITNÁ, PODLEŠÍ a TÝMOV je vymezen trojúhelník, ve kterém byly terénním průzkumem 12.5.1981 zjištěny v hustém lesním porostu dva vyvýšené objekty (?) a kamenné meze v údolí bezjmenného potoka 1500 m S od Smrkovce. ZM 11-14 Cheb, 70 mm od V a 90 mm od J s.č.

TOLLINGEN

VLEUCHTENBERSKÉ LENNÍ KNIZE vůbec nevyskytuje, jeho existenci zjistil A.Sedláček v knížecím archivu ve Schleizu (Profous 1957, IV/346). Podle výskytu jeho jména vedle Libavy (Liebenau) lze předpokládat, že může být identický se zbytky ZSO, zjištěnými terénním průzkumem v září 1981 mezi Stědrou (Mülln) a Libavou. Jméno Libenau se vyskytovalo ještě 10km SZ od Sokolova.

„PINGARTEN“

VLEUCHTENBERSKÉ LENNÍ KNIZE se na Fol.24 v soupisu majetku

ZTOHOTO SESKUPENÍ JMEN JE TÉMĚŘ nemožné určit bližší lokaci, neboť se jedná o území 6x13 km. Podle existence mlýna a blízkosti Schwarzenbachu a Smrkovce ji lze s určitou pravděpodobností identifikovat se zjištěnou ZSO východně od Těšova. Zde bylo terénním průzkumem v letech 1979 až 1981 zjištěno 5 nadzemních objektů velikosti 7x14 m a 20x25m. Na dvou z nich, po poškození těžbou dřeva, byly povrchovým sběrem získány fragmenty keramiky 14.-16.stol.

NA MAPÁCH KYNŽVARTSKÉHO PANSTVÍ (St.A.Klatovy) se vyskytují pojmenování "BEI LEICHBRETTERN" (M 132/1877), na mladší mapě (M 59/1909) zkomolený "Bei Leichtsbretten", nebo "Ficht Au" (M 218-pol.19.stol.?) zkrácený na mladších mapách na "Fichtau".

Albrechta Planknera objevuje jméno Pingarten podle přepisu Gradlova (1888, str.270). Ten také odvozuje jeho význam ze středo-hornoněmeckého Bin-garte= Bielen-garten = včelnice. Fükl (1955, str.343) četl totéž jméno jako Pregarten, což ale nemá významový výklad. Při konzultaci s doc.dr. Emilem Skálou (katedra germanistiky a anglistiky FFUK Praha) 10. 11. 1981 jsme na fotokopii originálu zjistili třetí variantu čtení, a ta zní *P i e g a r t e n*. Chybějící tečka nad "i" není ojedinělým jevem a navíc splývá s kličkou písmene "ch" z předchozího řádku. K záměně "i" a "r" došlo pro jejich vzájemnou podobnost, ale "r" je ve všech případech, kde se vyskytuje, rozevřenější. Významové vysvětlení je velmi podobné Gradlovu: ahd. "Pia" mhd. "bie, Bi", Bin" = včela. Pro chebskou němčinu je typické přechylování "B" a "P", takže čtení Piegarten znamená také včelnici. (viz Schmeller 1827, I/226). Je to obdoba místního označení "pam-garten" (Baumgarten=stromovka) na Fol.26, které Fölk 1955, str.348, nesprávně přepisuje "pawngarten".

KRÓMĚ TOHO, že se název PIEGARTEN nevyskytuje v žádném ze základních seznamů vesnic (Fol.24 v a 25), je ještě jazykový důvod k předpokladu, že se nejdá o jméno vesnice. U jmen skutečných vesnic je vždy majetek (dvory, dřevo i ves) uveden předložkou "zu" (např. zu Millikaw, zu Swerczenbach, zu Schon-

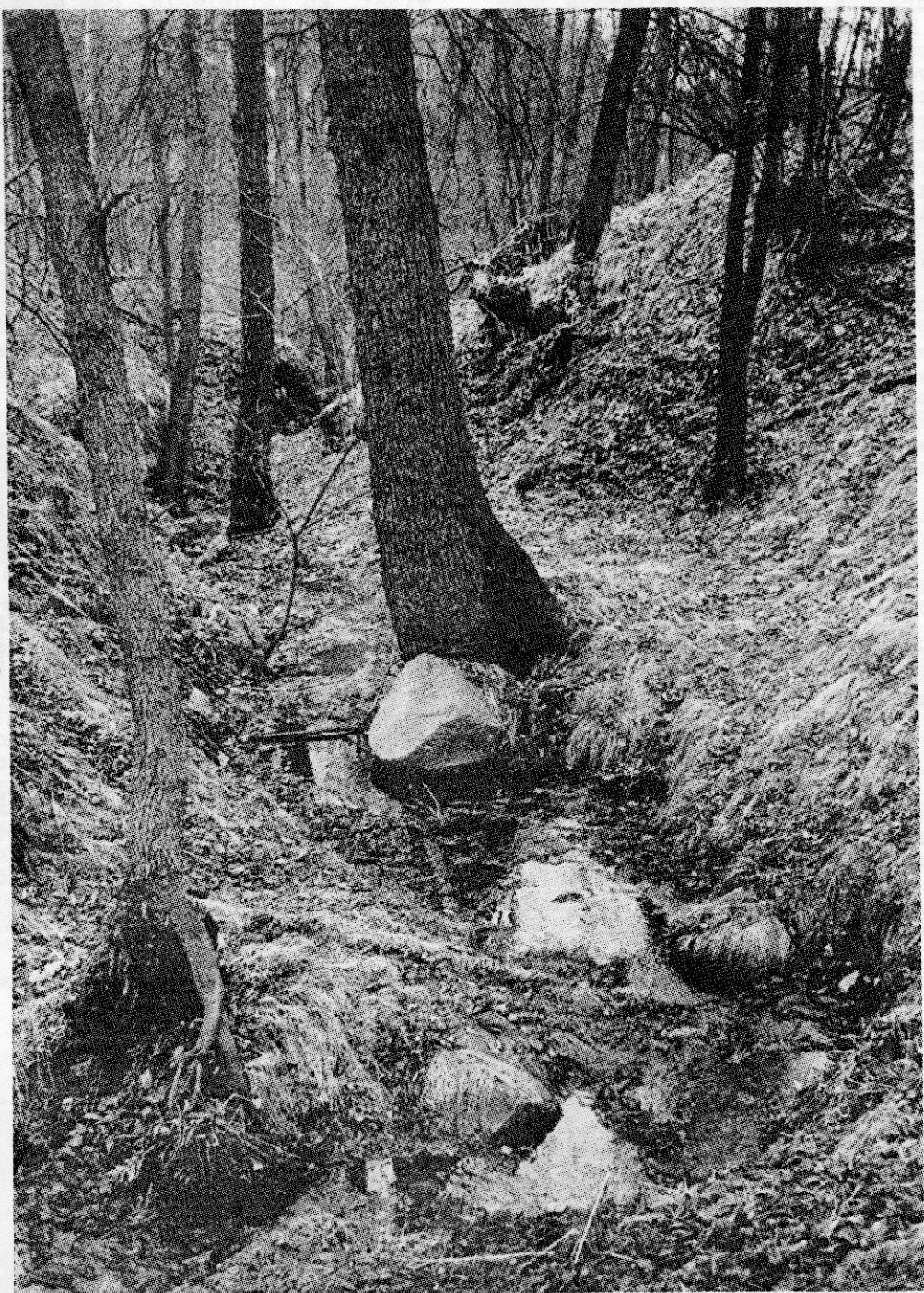
vicht, zu Zeidelweid, daz dorf zu Hermansgrün), ale u pomístních názvů trati či lesů předložkami se členem určitým: in der Klopferinn (Fol.25 v.), in der Fichtaw (Fol.23), an dem Galgenberg (Fol.26), auf dem Lethen (Fol.31), nebo bez předložky: ...und das holcz Püchech (Fol.23), und das weidach und den Arbeizperg (Fol.23). V našem dokladu (Fol.24) je deset vesnic uvedeno předložkou "zu" a mezi nimi jedině "Item im Piegarten zwai hoflein". Přibližná lokalizace není možná, protože sousedící jména jsou Smrkovec (Schonvicht) a Kynšperk (Kungspurg).

JMÉNO "PINGARTEN" JE VÝSLEDKEM nesprávného čtení pomístního názvu "Piegarten" (včelnice), který nepatří vesnici, za jakou ji má Profous 1957, III/361 nebo Roušík 1959, str.80, okres Mariánské Lázně č.5.

PŘEZKUMEM Z LET 1979-1981 BYLO zjištěno, lokalizováno a identifikováno pět zaniklých středověkých vesnic, položených na samém konci 14. století, z toho čtyři na území pouhých 4x4 km. Jsou nejspíše výsledkem pozdní kolonizační vlny, vytačené do vysokých poloh, kde se jen okrajově dotkly oblasti těžby cínu (Majer 1970, str.9 n.), který mohl být jedním z důvodů jejich vzniku i brzkého zániku.

(Literatura u autora příspěvku)

Mám rád tichá lesnatá údolí.
Mívám v nich příjemný pocit ochráněnosti,
útulnosti a bezpečí.

Nejjraději jsem měl údolí Lomnického potoka s jedinečnou scenérií Divokého kamene. Bohužel dnes již neexistuje, je zaplaveno vodami Stanovické přehrady. Rád se také toulám údolím Ohře kolem Svatošských skal. Pokud při výletech touto končinou Slavkovského lesa docházím až k Lokti, pak nikdy neopomenu navštívit iibezné údolí Cínového potoka, zvané po staletí Cínový příkop. Cínový potok sbírá svou vodu na náhorní plošině jihozápadně od hory Suk. Na své krátké (cca 1,5 km) a velice strmě klesající pouti k Ohři vytvořila bystrina úzké a hluboce zaříznuté údolí; vsekutku jákýsi příkop.

Uídolím vedla od nepaměti stará cesta spojující Loket s Táboricemi a Karlovými Vary. Archiválie udávají, že v roce 1639 byl na této cestě nad Cínovým příkopem zákeřně zastřelen karlovarský starosta Andreas Höffer. Vrahem byl ostrovský úřední písar Johann Körner. Na paměť smutné události byl na místě vraždy postaven kamenný kříž. Po roce 1934 jej vandalové poničili a jeho trosky byly zásluhou profesora Heinricha Zimmermanna z Lokte dopraveny na loketský hrad, na jehož nádvoří spočívají dodnes.

Jak je zřejmé z názvu potoka, byly jeho náplavy a okolní terény cínonosné. Těžba cínové rudy ryžováním a hlubinnou dobývkou se v Cínovém příkopu provozovala od středověku až do počátku 17. století. Podle starých údajů byla lokalita vyhledávána i Benátkany. K úpravě vytěžené rudy byla nedaleko nad soutokem potoka s Ohří zmízena stoupa, jejíž základové zdivo je patrné až do současnosti. Kolem roku 1800 se v Cínovém příkopu zřejmě kutaly i sirké kovy. Máme zprávu o tom, že zde tzv. Vitriolové těžiarstvo v roce 1800 vybudovalo na základech staršího objektu úpravnu.. Její tmavá ruina v úzkém údolí působivě evokuje vzpomínek na důlní činnost našich předků. Podle sdělení profesora Heinricha Zimmermanna byly v roce 1881 v Cínovém příkopu nalezeny zasypané štoly s ještě zachovalým hornickým nářadím. Při troše pozornosti můžeme i dnes v příkrých svazích kolem potoka najít sporé stopy štol a rýzovnických odvalů.

CÍNOVÝ PŘÍKOP

*

text: Dr. Stanislav Burachovič
foto: ing Stanislav Wieser

*

Vedle vyústění Cínového příkopu do Ohře stávala u cesty do Lokte Vildenavská kaplička (dle příslušnosti k nedalekému statku Vildenava) z počátku 19. století s cennými dřevorezbami loketského sochaře W. Wildta. Dnes po kapli nenajdeme ani náznak základů.

Rčecistě Cínového potoka je bohatým nalezištěm tzv. karlovarských dvojčat, erostlic krystalů živce, které jsou po tisíciletí vymývána z erodaného žulového podkladu. Z každé návštěvy Cínového příkopu si kromě potěšení z krásného kouta Slavkovského lesa odnáší i několik pěkných exemplářů "dvojčat" do své mineralogické sbírky.

K VÝROBĚ ŽANDOVSKÝCH DÓZ

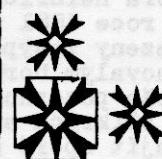
PhDr. S. Burachovič

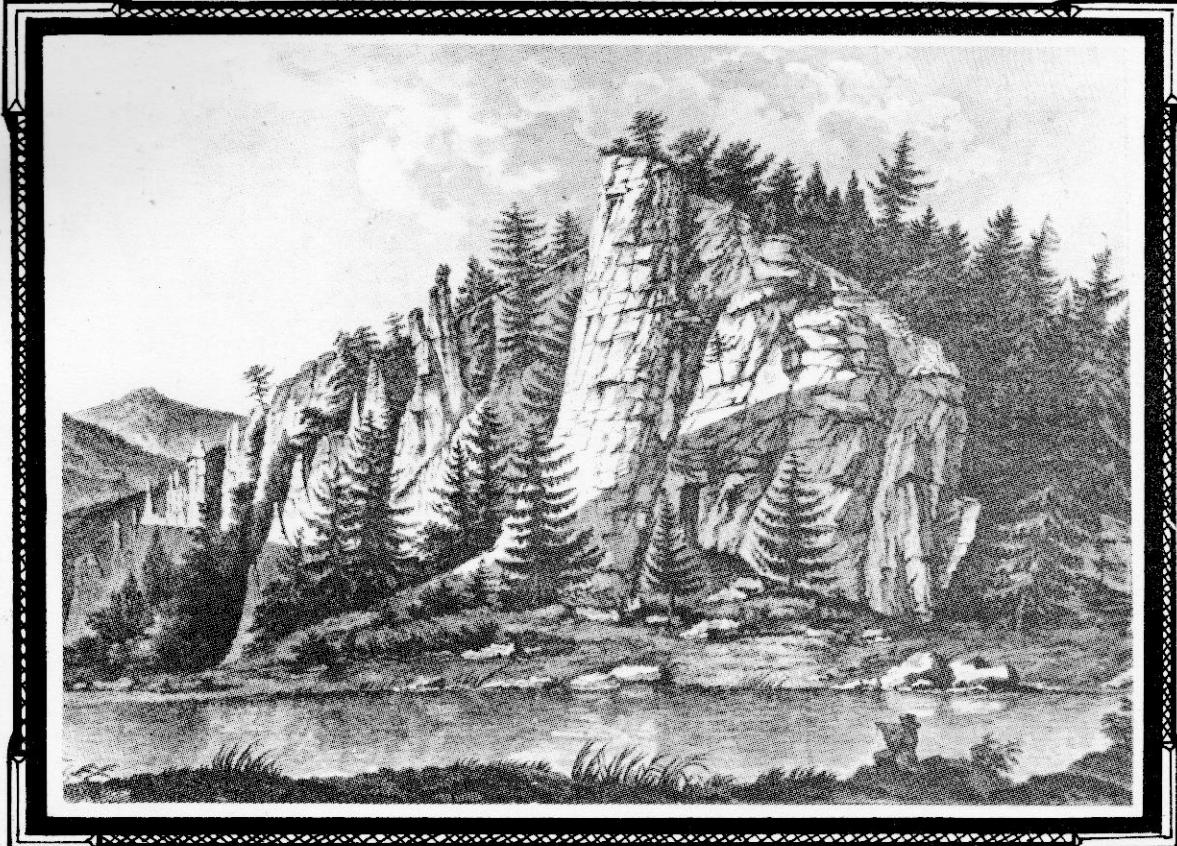
K dlouhé řadě zaniklých domácích řemesel a výrob Slavkovského lesa patří i výroba kdysi proslulých žandovských doz. Žandovská doza na tabák - to byl v 19. století ve střední Evropě všeobecně známý pojem. Dozy byly zhotovované z lepenky dované do Žandova z Karlových Varů. Výrobky se máčely v oleji, obrušovaly, lakovaly, 14 x byly vystaveny teplu v peci a po vysoustružení se leštily. Výroba byla časově velmi náročná. Mistr a dva pomocníci zhotovili ročně maximálně 100 tuctů doz. Jejich odbyt byl svého času značný, vyvážely se do celého světa a výroba zdaleka nestačila poptávce. Podobné dozy se vyráběly i v Horním Slavkově a v Krásnu, nicméně jejich kvalita byla nízká. Často se podvodně prodávaly jako žandovské.

Výrobu lakovaných doz v Žandově objevil a zavedl Jan Geiger, narozený 4. listopadu 1744 v obci Malsch v Bádensku. Vyučil se soustružníkem u známého výrobců doz Jana Becka v Rastattu. Roku 1799 se Geiger usadil v Žandově, kde zakoupil dům č.p. 65 a zavedl si soustružnickou dílnu. Přiměřitelně si přivydělával zhotovováním doz dle rastatských vzorů. Po čase přijal tovaryše Friedricha z Karlsfeldu v Sasku. Ten mu vyprávěl, jak jeho otec přišel na mizinu marnými pokusy s výrobou trvanlivého leku. Vyprávění podnítilo Geigera ke stejným experimentům. Byly nakonec úspěšné a Geigerovi se podařilo zkomponovat vysoko kvalitní lak, který dobře odolával i vafici vodě. Jeho základní složkou byl údajně jantar - přesné složení není známo, neboť bylo po celé generaci chováno jako tajemství. Po vynálezu laku začal Geiger vyrábět dozy ve velkém. Kromě doz dělal i rozličné lakované nádobí, pouzdra a láhve. Pro velkou trvanlivost bylo zboží velmi žádané. Rádi si je kupovali lázeňští hosté v Karlo-

vých Varech, Mariánských Lázních a Františkových Lázních. Žandovské dozy si získaly slávu široko daleko. Za jedné své návštěvy na Kynžvartu navštívil Geigera rakouský kancléř Václav Lothar Metternich. Pochválil jeho dílnu a doporučil mu, aby si zakoupil reprezentativní dům na žandovském náměstí - dokonce půjčil výrobci doz pro tento účel 2000 zlatých. Metternichův návrh zřídit v Žandově továrnu na výrobu doz Geiger odmítl s tím, že je bezdětný a že mu stávající dílna zajišťuje dobré životbytí. Na Metternichův popud Geiger kupil v Žandově za 3090 zlatých dům č.p. 198 a výrobu doz ještě rozšířil. Stal se váženým a bohatým občanem. Kancléřovi půjčku brzy vrátil a z vděčnosti mu věnoval vlastoručně zhotovený psací pult z lakované lepenky. Geiger zemřel v Žandově 25. září 1836. Výrobní tajemství lakovaných doz svěřil svému synovci Josefu Kailerovi, který převzal Geigerův obchod. Ke konci života Kailer onemocněl a odstěhoval se s chotí zpět na Bádensko, aniž tam provozoval obchod s dozami. Zemřel kolem roku 1857. Kailer před odchodem ze Žandova seznámil s výrobním tajemstvím své tovaryše Martina Lindmayera a Josefa Krause. Ti provozovali tradiční žandovskou výrobu až do 70. let minulého století.

Jako příklad obdivuhodné trvanlivosti žandovských doz se uváděla historka o jednom muži v Chebu, který se jednoho dne ztratil a byl nalezen až po 25 letech utonulý ve studni. Měl u sebe žandovskou dozu, která byla po čtvrtstoletí ve vodě téměř neporušená.

Nejstarší vyobrazení svatošských skal

PhDr. Stanislav Burachovič • Karlovarské muzeum

Romantické scenérie Svatošských skal odědávají fantazii spisovatelů, básníků a výtvarných umělců. Muzea a galerie chovají stovky vedut tohoto nevšedního skalního útvaru mezi Loktem a Karlovy Vary. Již bezmála 200 let jsou Svatošské skály zachycovány nejrůznějšími malířskými a grafickými technikami amatéry i věhlasnými umělci (např. Morstadt, Gurk, Pirner aj.).

Zjara letošního roku mne profesor Heinrich Zimmermann z Lokte upozornil na nejstarší vyobrazení lokality. Jedná se o mědirytinu, která vyšla jako příloha ke hře Kristiána Jindřicha Spiessse Hans Heiling. Spiesssova čtyřdílná divadelní hra o Janu Svatošovi vyšla v letech 1798-1799 ve Frankfurtu a v Lipsku u nakladatele Vosse. Její námět čerpá ze staré místní pověsti o Svatošovi, kterou ovšem Spiess volně rozvedl v duchu tehdy oblíbených rytířských kusů. K.J.Spiess (1755-1799) byl pražským a divadelním autorem.

Veduta Svatošských skal byla vyryta rytce Duparcem (Paříž) podle obrazové předlohy Davida Angermannia, chebského malíře miniatur. Angermann se narodil roku 1763 v Chebu. Malbě se učil u Ant.Graffa v Drážďanech. V letech 1785 a 1790 působil v Berlíně, v letech 1796 - 1797 žil a pracoval v Karlových Varech. V té době také nejspíše namaloval Svatošské skály ke Spiessové hře. Angermann zemřel v roce 1806.

Je s podivem, že historik Anton Gnirs, který věnoval ve své knížce o Svatošských skalách (1930) samostatnou kapitolu jejich vedutám, rytinu neuvedl.

Angermannova veduta Svatošských skal je uložena v grafické sbírce Karlovarského muzea po inv.číslem Ug 1342.

